

OHK - Geografija

III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1959 1

91



49095900135,3

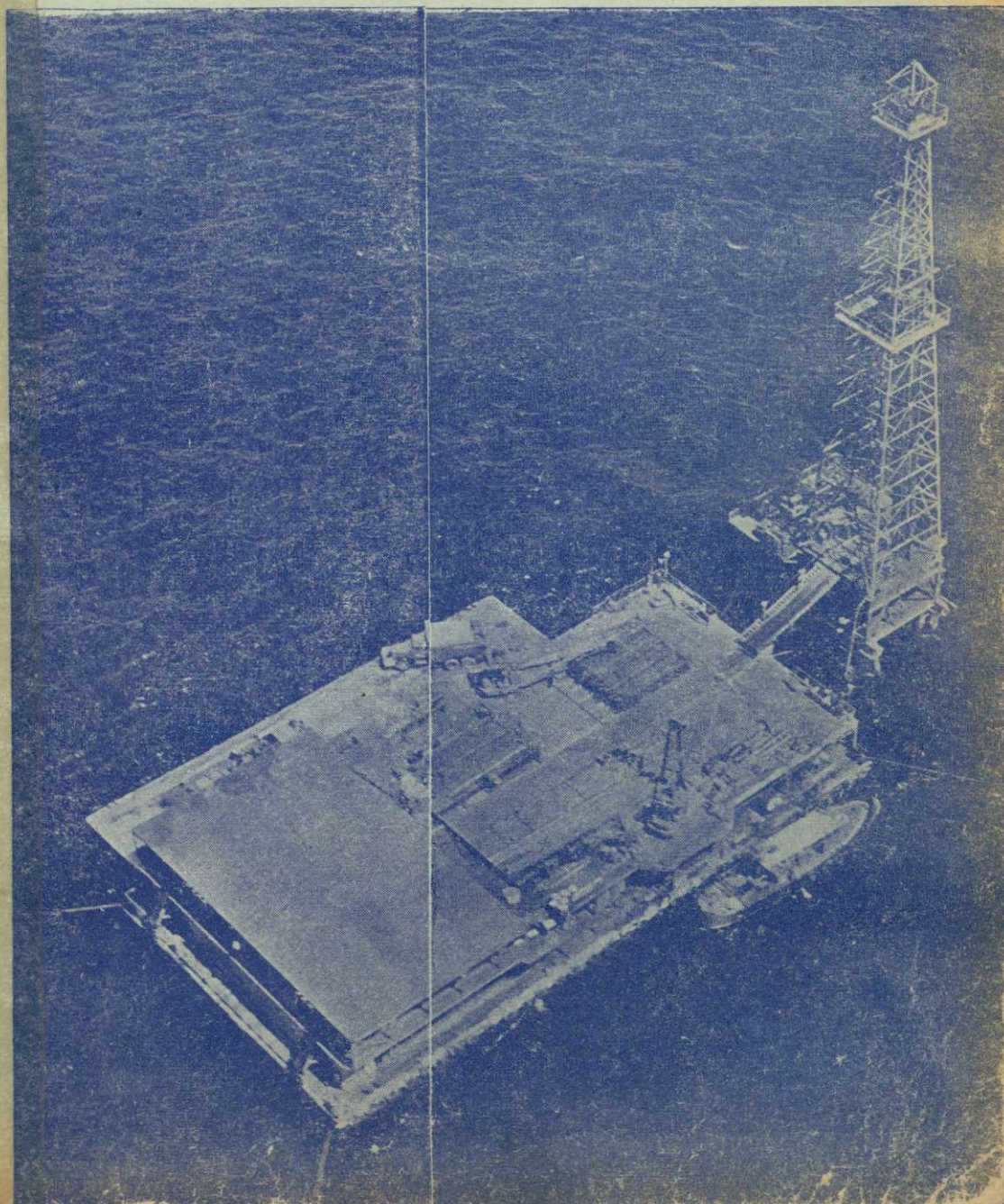
UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

SRPSKI OBZORNIK

Leto VI.
Številka 3

Ljubljana
1959



OPOZORILO. Pri Pomurski založbi v Murski Soboti je izšel GEOGRAFSKI POMURSKI ZBORNIK, ki prinaša geografske razprave in reierate z geografskega pomurskega seminarja 1. 1956. Vabimo k naročilu vse geografe, posebej še udeležence seminarja. Zbornik naj si oskrbe tudi šolske knjižnice. Naroča ee pri Pomurski laložbi, Murska Sobota, cena broširane knjige je 450"— din, vezana pa 580'— din.

VSEBINA

Stran

ČLANKI

v/ Dr. Vladimir Kokole, Na vzhodu Poljske, med Balti- kom in Sudeti (nadaljevanje)	30
v Anton Kastelic, Lorena in Porurje	43
v/ Miran Ogrin, Kontrasti Palestine	45
j Anton Kastelic, Bambus kot surovina južne Azije	47

ZEMLJEPISNO IZRAZJE IN IMENOSLOVJE

Rudolf Badjura, Se o zemljepisnih izrazih	49
Darko Radinja, Nekaj izrazov hidrografske termino- logije	52

DROBNE NOVICE

Sporazum med Italijo in Jugoslavijo o ribolovu — Azbest v Jugoslaviji — Nafta v Italiji — Polj- ska mornarica — Proizvodnja nafte — Proizvod- nja polivinil klorida — Proizvodnja kavčuka — (Stane Koinik)	54
--	----

KNJIŽEVNOST

D. Savnik, Svet nasprotij — Dvajset držav Latinske Amerike (V. Kokole)	55
Zagorac - Pečar, Egipt — dežela, ljudstvo, revolucija (V. Kokole)	55
A. Ramovš, Geološki razvoj slovenskega ozmelja — — Geološki izleti po Sloveniji (I. Gams)	56
Geografski zbornik V. (I. Gams)	56

DRUŠTVENE VESTI

Tečaj za izdelavo geografskih učil v Kranju (Slava Rakovec)	5"
Poročilo o delu geografskega krožka na celjski gimna- ziji (Zvezdana Strbenc)	57
Obvestilo o novomeškem seminarju	58

Slika na naslovni strani:

Črpanje nafte iz morskega dna

GEOGRAFSKI OBZORNIK, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo, izhaja štirikrat letno. Izdaja Geografsko društvo Slovenije, Odsek za geografski pouk. Uredniški odbor: dr. Svetozar Ilešič, dr. Ivan Gams, dr. Vladimir Koke. Urednik Darko Radinja, Ljubljana, Subičeva 1. Dopise pošiljajte na urednikov naslov.
Za vsebino člankov so odgovorni avtorji sami.

m

Letna naročnina 240 dinarjev. Posamezna številka 60 dinarjev. Naročajte in vplačujte na naslov: „Geografski ob-
zornik". Uprava: Zemljepisni muzej Slovenije, Ljubljana, Trg francoske revolucije 7. — Stev. tek. rač.: 600-70/3-147

Tiska: Tiskarna Šolskih delavnic tehniških šol v Ljubljani



Geografski ofizornifi *LETOVi*

šte. 3

Časopis za geografsko vzgojo in izo

SrazBo 19 5 9

Dr. Vladimir Kokole

Na vzfiodu Poljs&e, med Baltikom in Sudeti

VTISI S POTOVANJA PO POLJSKEM
(Nadaljevanje)

Lepoto mazurske pokrajine smo uživali na vožnji z ladjico po dolгих, domala samostojnih jezerskih rokavih jezera Sniardwy v smeri proti jugu. Ponekod se obale približajo na lučaj. Po večini so obrasle z iglavci ali travniki. Na bregovih **BO** tu in tam letoviščarske stavbe in taboriški šotori. Vreme je bilo oblačno in celo pršilo je vmes. Nemara se zato nikakor nisem mogel ogreti za to mazursko pokrajino. Saj ima svežino, vodo — Ine sioer posebno toplo —, gozdove, tišino ... Da, pogrešal sem lepega gorskega okvira. Za Poljsko pa so mazurska jezera turistična pokrajina prvega reda. Pod Nemčijo so bila preveč od rok, sedaj pa so zaledje Varšave, Lodži in drugih velikih poljskih mest ter se hitreje razvijajo v turistični smeri. Blizu Rudcian smo se peljali mimo kombinata lesne industrije. Z ladjice smo prestopili spet v avtobus in se odpeljali proti severozahodu. Sredi razgibanega sveta v gozdu smo se ustavili. Odpravili smo se v goščavo iz gostega podrastja. Med drevjem so razvaljene velike, nekatere prav ogromne, rdečerjave, zaoblene in oskrbljene granitne skale. Kako daleč na severu v Skandinavskem višavju so se odkrh|nile od skalnega dna, preden so jih ledene gmote odnesle na jug? Take balvane je pač težko najti kje drugje. Z rahle vzpetine smo lahko nerazločno videli v daljavi gozdnato ravnino na jugu. Na desetine kilometrov daleč je v tej smeri nasut zamdr in na njegovi sušni površini stoje borovi gozdovi. Klasičen primer fluvio glacialne ravnine je ta „Puszcza Piska“, ki smo jo videli pred seboj. Po morenski pokrajini nazaj smo se odpeljali nato na zahod proti Olsztynu. V Mragovvem, enem tako številnih (mazurskih) malih mest, smo z razglednega stolpa nad krajem lahko opazovali pokrajino ozov, dolгих prodnatih peščenih hrbtov, ki so jih tekoče reke inasule pod ledeniškim jezikom. Smer sever — jug je tu zelo izrazita. Med hrbti so v kotanjah podolgovata jezera. Biskupiec je dalje ob potu zelo razrušeno mesto, nekdanji sedež škofije, kakor pove ime. Ustavili smo se šele v večjem mestu, ki leži ob reki Ly|ni, v prvi res nekam izraziti rečni dolini. Olsztyn, nekdanji Allenstein, je kakor v ečina mazurskih mest, že staro mesto. Vojna ga ni pre-

hudo prizadela, zato je ohranilo preoej arhitektonskih spomenikov. Temnordeča opeka je tudi tu pogosto gradbeni material. Olsztyn z dobrimi 50.000 prebivalci je glavno mesto istoimenskega vvojevodstva in ima nekaj industrije. Predvsem pa je regionalno središče mazurskega pojezerja.

Lidzbark Warminski je bil naš naslednji cilj. Leži ob Lyni že izven pasu čelnih moren, ki smo jih bili srečali. Se dalje proti severu se začenja odprta ravnina. Ta ravnina je staro jezersko dno, kjer je po umiku ledenih gmot voda zalila to ogromno kotanjo pred mazurskimi čelnimi morenami. Lyna teče zarezana v jezerskih sedimentih, ki so pokrili starejše morene in peske. Pokrajina, skozi katero smo se peljali, se imenuje Varmia. Kakor razširjen žep se je nekdanj vrivala od baltiških obal v notranjost nekdanje vzhodne Prusije, kot ozemlje, ki je po torunskem miru leta 1466 pripadalo neposredno Poljski in pod njo ostalo skoraj dobrih 300 let. Sledovi že zgodnje in dolge poljske preteklosti se poznajo v kulturnih spomenikih. Tu so prebivali v močoni palači vvarminski poljski škofje. Za razliko z onim delom mazurskega pojezerja, kjer smo se dotlej rvozili in kjer je ostalo kljub germanizaciji na podeželju še mnogo poljskega prebivalstva, se Poljaki tu niso nikoli naselili, vse do najnovejše dobe. Stare poganske Pruse so neposredno izrinili [nemški kolonisti. Pa tudi ti so danes že preteklost.

Po zeleni pokrajini smo se vozili dalje proti Baltiškim obalam. Tu, skoraj povsem na ravnini, ima pokrajina otožen videz. Travniki, vmes tudi njive in močviren svet, govedo, ki se pase na prostem, redke vasi in zaselki. Pri Braniewu smo zavili na višji svet iz talne morene, ki tvori dvignjen breg ob Zalevvu Wiślanskem (bivši Kurisches llaflf). V Fromborku smo prenočili v počitniškem domu nad tem zalivom. Dolga kosa nekaj kilometrov vstran loči zaliv od odprtega morja.

Frombork (bivši Frauenburg) je majhno, a slovito (mestece). Tu je bil uradni sedež vvarminskih škofov. Pri njih je živel in deloval kanonik Nikolaj Kopernik. V škofijskem poslopju, od koder je krasen pogled na zaliv, je urejen Kopernikov spominski muzej. Tam so razstavljene ko-

pije njegovih astronomskih instrumentov in njegove publikacije. „Sol omnia regit“ je vklesano nad vhodnimi vrati. To je bil motto dela velikega poljskega učenjaka. Pokopan je v sosednji gotski katedrali.

Preko valovite, dokaj gozdnate nizke morenske planote smo se peljali dalje na jugozahod. Za kratek čas smo se ustavili v Elblagu, ki leži že v nižini velike AVisline delte. Širok kanal veže mesto in pristanišče z obalo. Ivo je bil Elldag se Killing in je imel domala 100.000 prebivalcev, je bil cvetoče mesto z močno strojno industrijo. Potem je prišla vojna. Ostala so predmestja, kjer se že spet gnete čez 60.000 ljudi in živi od obnovljene industrije. Središče pa je uničeno. Skozi razvaline med ožganimi zidovi, kjer še stojijo, vozijo po mrtvem mestu tramvaji iz predmestja v predmestje. Prav pošastna je ta podoba vojnega razdejanja! in tedaj niti niso imeli A m II bombo! Oddahnil sem se, ko smo pustili Elblag za seboj.

Ob cesti je sama ravnina: travniki in kanali, ob njih nasipi, raztreseno drevje, razkropljeno govedo na paši, samotne kmetije, tu in tam vasica. V taki podobi so se nam predstavile Zulawy, pokrajina v prostrani delti Wisle. Pri Elblagu pa tudi še drugje ob severnem robu so pravi polderji, ki so jih že pred stoletji uredili holandski inženirji. Ustavili smo se v Malborku, v mestu s [kakimi 20.000 prebivalci in precejšnjo živilsko industrijo. Tudi njemu je vojna vsekala hude rane. V Malborku, ki je bil znan kot Marienburg, smo se ustavili zaradi ogromnega gradu oziroma celega trdnjavskega kompleksa na terasi nad Nogatom, rokavom dolnje Wisle. Tu je bila prestolnica Križarjev, oboroženih menihov nemškega viteškega reda. Menda je to eden največjih srednjeveških gradov, kar jih sploh stoji. Samo grad, brez katedrale, obrambnih stolpov in pomožnih poslopij, je ogromen, visok kot petnadstropna hiša. Vse je iz neometane opeke, okna so ozka in majhna, vse težko, masivno. Notranjost je tu in tam lepša, pa tudi biblijsko navdahnjena slikarija mu ne more vzeti stroge resnosti. Tu so živeli trdi, fanatični ljudje, ki jim miti ni bilo do osebne udobja, vsi posvečeni uresničevanju svojega samozvanega poslanstva. Smeha in ljubkosti ali celo prešernosti ti mračni zidovi pač nikoli niso videli. Strogi obrazi velikih mojstrov, ki gledajo s podob na stenah, pač izražajo silno voljo, ali redkokdaj razumnost. Križ in meč sta bila njihova simbola.

Iz Malborka smo se zapeljali čez Zulawe po dolgem mostu preko Wisle pri Tczewu spet do moremskih vzpetin na drugi strani delte in nato ob robu do (danska in Gdynie. Ze kakih 10 km pred Gdanskom se začenjajo zgoščevati hiše ob železniški progi. Vozili smo se skozi ta urbanizirani naselja ter skozi Gdansk in Sopot še dalje na sever do majhnega letovišarskega kraja blizu Gdynie na terasi ob Baltiškem morju. Z roba se je odpiral pogled na sivozeleno vodno ploskev. Strma obala je vsekana v peske, morene in pasove

vite glin, kar vse tvori Kašubsko pokrajino za obalo. Na ekskurziji A- Gdynio smo si ob poti po žalu vse lepo ogledali. Gdynia me je presenetila, če sem pomislil, da je bila tam pred 30 leti samo ribiška vas na obali pravkar priborjenega „poljskega koridorja“ do morja. Dva kilometra široka pradolina je tu vrezana v morenski plato kot velik polmesec, v smeri od obale v notranjost. Obala je vsa v pomolih in žerjavih. Za njimi pa je dolina izpolnjena z visokimi hišami, na višjih obronkih pa so raztresene stanovanjske vile. Sto dvajset tisoč Poljakov živi v mestu od pomorskega prometa in deloma od predelovalne industrije, od morja, po katerem gre v svet šlaski premog, lodžski tekstil in vrsta drugih domačih proizvodov v zameno za surovine, industrijske izdelke in še marsikaj. Premogovno pristanišče je največje, saj od tu poteka „premogovna magistrata“ kot posebna nova železniška proga, ki je stara toliko kot pristanišče, vse do Šlaska. Vse to je zrastle v zadnjih petnajstih letih pred vojno. Spet sem lahko občudoval zagrizenost Poljakov, s katero so se po osvoboditvi lotili izgradnje svoje nove države. Gdynia učinkuje zelo moderno. Pravilen talni tloris šahovnice, z drevjem zasajene široke aleje. Imel sem vtis, da Gdynia nekako simbolizira začetek nove Poljske.

Z obalno potniško ladjo smo se zapeljali tudi v lilel na koncu dolge kose. Tam so se ohranile še starinske ribiške hiše iz lesenega ogrodja, ki je izdelano z opeko in pisano pobarvano, lilel je izletniški kraj za vso konurbacijo Gdansk — Gdynia. Na ladji smo kupovali spominčke iz pravega jantarja. Se zdaj ga, kot pred tisoč leti, nabirajo ob obali v plitvem morju.

Popoldan je bil še čas, da smo si ogledali Sopot to Nico kašubske riviere. Vse kaže, da je to mesto med starim Gdanskom in novo Gdynio glavni poljski letovišarski kraj. Tu so hoteli, zabavišča, dobro urejene trgovine in pa ogromna plaža iz linega peska, pa širok lesen pomol nekaj sto metrov daleč v plitvo morje. Na njem je poleti glavna promenada, kjer se srečuje polovico vseh, ki na Poljskem, kaj pomenijo. Ko človek stoji na pomolu in vidi, kako se veselijo ti ljudje morja, do katerega so spet prišli, in če pomisli na hladno, medlo sivo ali zeleno vodno ploskev, razume tudi, zakaj si tako želijo priti na naš sončni sinji Jadran. Dobro se mi zdi, ko se spomnim, da je v normalnih razmerah vsa Poljska naravno turistično zaledje naših južnih obal.

Gdansk pa je ostal srce Poljskega primorja. To starodavno, častitljivo mesto je že tisoč let naravno izhodišče na morje za vse poljsko ozemlje. Njegove vodne žile so preko wislanske arterije že v zori zgodovinskega obdobja omogočale najlažji dovoz in odvoz tovorov. Železnice so ta tok dobrin prej okrepile kot zavrle. Kolikor se je obrnil proti Gdvmii, je bilo samo v stiski, v dobi, ko je bil Gdansk kot ponesrečeno „svoobodno mesto“ odtrgan od naravnega zaledja. Sedaj mesto ob Motlavvi spet nadaljuje pravo vlogo

plitve, a široke travne doline, kjer se je pasla živina. Se malo dalje je bilo videti nekaj vzpetini, prav rahlih in položnih. Tudi nekaj jezer smo pustili na levi ali desni strani. To so bile spet čelne morene iz poznanskega umikalnega štadija. Kujawska jezerska pokrajina se mi je zdela zelo prikupna. Res niso ti morenski nasipi posebno mogočni, niti niso jezera velika, a vse se pestro prepleta z dolinami in polji pa z vasmimi in gozdiči hrasta in breze. Starinski cerkveni zvoniki brez besed govorijo o dolgi zgodovini poseljenosti in gospodarske izgradnje. Sredi nje je staro središče Kujawske dežele. Gniezno, to staroslavno središče prve poljske nadškofije in verjetno tudi vse poljske države, smo spoznali najprej po njegovi današnji vlogi. Nekaj tovarniških dimnikov, in naš vodnik nam je povedal, da to mesto s 33.000 prebivalci ni samo središče bogate agrarne okolice, ampak da živilska industrija tudi predeluje njene proizvode. Toda njegovo staro zgodovinsko lice smo videli siele, ko smo ga že zapuščali. Samo za nekaj trenutkov se nam je z vlaka odprl pogled na gozdnote bregove modrega jezera Jelonek in na rdeče opečne gotske zvonike in starinske hiše na drugem bregu, ki se je ves kopal v soncu. Ta pogled me je tako očaral, vendar sem se prepozno spomnil na fotoaparatus in mi bo zato ostala slika Grdezna le v spominu.

Poznan je veliko industrijsko mesto. Tovar- niški dimniki nas spremljajo od prvih predmestij do glavne postaje, kamor zapelje vlak iz Toruna čez Warto v loku od jugozahoda na sever. Ta osrednji del Poznana je na terasah ob reki, ki se nato na obeh straneh dvignejo v prav nizek plato talnih moren. Samo predmestja še sežejo tja. Kakor v mnogih starih mestih je v tem nižavju najstarejši tlel na otoku med rokavi Warte. Tam je že zgodaj v srednjem veku stalo leseno mestoce, obdano z okroglimi prstenimi okopi in vodo. Pozneje se je razširilo ni teraso na zahodu. Okrog prostranega ryneka, z velikim renesančnim ro- tovmem, še stojijo imenitne hiše poznanskih tr- govcev. Ti so že v srednjem veku posre- dovali trgovino od vzhoda na zahod in obratno. Se malo dalje na zahod je štirikotni Plač Wolności, okrog katerega je sedaj strogi center. Dalje proti za- hodu, že izven nekdanjega obzidja, ki je do 19. stoletja obdajalo stari Poznan, je drugi, precej različen del mesta. Tega so zgradili Nemci v času zasedbe do prve svetovne vojne. Mogočne stavbe iz temnordeče opeke naj bi bile impozantne, toda s svojo masivnostjo in pomanjkanjem estetike učinkujejo prej moreče, skratka prusovsko. No- bena, še tako temeljita urejenost tega dela, ne spremeni puščobe. Wilhelmova Nemčija je hotela na vsak način napraviti iz Poznana germanizacij- sko središče za osvajanje Vzhoda. To se ji ni posrečilo, pač pa je pokvarila lice tega staro- davnega poljskega mesta. Pod Nemčijo je bila stara trgovska funkcija okrnjena, in zato je Poznan v 19. stoletju dolgo zaostajal. Šele inten- zivna industrializacija mu je kasneje dala več razmaha. Pravo renesanso pa je doživel Poznan po

osvoboditvi, ko se je prebivalstvo do druge sve- toвне vojne podvojilo. Narašča še danes, ko šteje že blizu 400.000 prebivalcev. Vsako leto junija je tu velik mednarodni velesejem („Targy“), kar lepo poudarja gospodarsko vlogo mesta v novi Poljski. Zelo živahno je bilo, ko smo ga mi obi- skali, čeprav so bili targy že mimo. Poznan je brez dvoma regionalna prestolnica zahodne Polj- ske. Pa tudi njegova okolica, Velikopoljsko ni- žavje, je kmetijsko najbogatejša pokrajina države.

Na 'poti z (vlakom v Wroclaw smo opazovali na intenzivno obdelani ravnini lepa polja žita, krom- pirja in sladkorne pese, ki jo tu pridelujejo v veliki množini. Živilska industrija je zato dobro razvita ne samo v Poznaniu, temveč tudi v šte- vilnih mestih, ki smo jih srečavali na poti. Ta široka ravnina južno od Poznana je del velikan- ske pradoline, ki se vleče od Varšave na zahod vse do Berlina. Sele pri Lesznem so neizrazite morene zamenjale prodnato, komaj opazno tera- sirano ravnino. Preden smo zavili v široko dolino Odre, smo pred Wroclawom srečali zadnje mo- rene.

Wroclaw je nudil ob prihodu obupen videz. Vedel sem, da je imelo mesto ob začetku druge svetovne vojne že blizu milijon prebivalcev, biti je moralo res pravo vlemesto. Toda kaj smo videli, ko smo se na zahodnem robu zapeljali čez Odro? Razvaline, razvaline in skoraj samo raz- valine ter plevel med njimi in zelena drevesa tu in tam, kjer so preživela sovjetsko obleganje. Prav grozoten pogled! In zraven tako lep sončen dan! Ko sem že blizu centra videl, da so nekatere polpodrte hiše obljudene, in se je pojavil od nekdaj tramvaj, me je to skoraj presenetilo. Ven- dar je res. Breslau je bil uničen, toda Wroclaw že živi, in to začuda živahno. Različne "usode so pripeljale ljudi iz vseh krajev Poljske v razdejano mesto, in še dalje od vzhoda, iz Ukrajine, ki jo je moralo zapustiti sto in sto tisoč Poljakov. Po večini so odšli na Ddlny Slask, kakor se sedaj imenuje ta pokrajina ob srednjem toku Odre. Lwowska univerza, oziroma kar je ostalo njenih kadrov, se je vsa preselila v prazni Wroclaw. Tako tudi znani geografski inštitut, ki ga je vodil umrli doyen poljskih geografov Eugemiusz Ro- mer. Ne samo Iwowski meščani, tudi podeželsko prebivalstvo iz Podolja si je našlo v Wroclawu nov dom. Tu na zahodu v „na novo pridobljenih pokrajinah“, kakor jim uradno pravijo, je bilo kljub razdejanju laže dobiti bivališča, ker so zbežali ali bili izseljeni milijoni Nemcev. Bolj kot v Mazurskem pojezerju in že prej deloma poljskem Gdansku, sem se zavedel v Wroclawu, kakšne premike prebivalstva je doživela Poljska po minuli vojni. Kar neverjetno je, kako se je spremenil značaj sedanjega Wroclawa. Šteje že okrog štiri sto tisoč prebivalcev, so nam rekli. Kje prebiva tolika množica ljudi, mi je bilo sprva skrivnost. Središče, staro in veliko srednje- veško jedro „znotraj zidov“, je še danes na pol ruševina. Popravljen in dozidan so nekatere glavne arterije okrog ryneka, sicer po so oeh

kosi posmeti. Bolj oddaljena, zelo na široko raztegnjena predmestja, so se bolje ohranila. Tam živijo novi Wroclawčani in tam večinoma tudi delajo po mnogih obnovljenih ali popravljenih tovarnah. Med njimi je velika tovarna lokomotiv in železniških naprav, ki so važne za izvoz. Kljub podrtijam in obnovljenim fasadam starinskih hiš na ryneku je življenje v Wroclawu bolj pionirsko kot tradicionalno. Nikjer ni izbrane uglajenosti Krakovva ali širokopotezne širine prestolnice Varšave. Tu živi ljudstvo zbrano in združeno z vseh vetrov. Ljudje, ki so doživeli mnogo hudega in izgubili vse, dom, imetje, zemljo, svojce in ki se na vse kriplje trudijo, da bi si na Dolmem Šlasku ustvarili novo življenje in zagotovili obstoj. Tu so mlade družine, kjer je četvero ali petero otrok

prej pravilo kot izjema. Sem so prišli tudi razni koristolovci, ki so se v neurejenih razmerah hoteli hitro dokopati do denarja. Iluliganstvo je še sedaj resen problem. V samotne ulice ponoči baje ni prav varno zahajati.

Naslednje jutro že drvimo po čisto odprti, lepo obdelani ravnini proti modrim vzpetinam v daljavi na jugu in se poslavljamo od Poljske. Še nekaj deset kilometrov in zavozili bomo med zaobljene gore z zelenimi travniki in temnimi gozdovi na vrhovih. Tam na Sudetih, za tistimi številnimi mesti in mesteci ob vznožju, kjer že stoletja cveteta obrt in industrija, tam se konča sedaj Poljska na čeških mejah. Ob slovesu ji želimo, vso srečo in lepšo bodočnost, kot je bila nedavna preteklost.

Anton Kastelic

LORENA IN PORURJE

Obstoj dveh, z rudami bogatih področij, daje ekonomistu in geografu številne možnosti razglabljanja o njuni sorodnosti in povezanosti. Pogosta ugotovitev, da pripadata področji drugo k drugemu, je privedla do pospešitve ekonomske enote Loreine in Porurja. Obe pokrajini sta ustvarjali vtis, da skušata oziroma hočeta dopolniti (svoj primanjkljaj v premogu oziroma železovi rudi. Toda proti tem težnjam so vedno nastopile višje politične, trgovske ali celo tehnološke sile, ki so preprečevale idealno gospodarsko zvezo med obema pokrajinama. Zato od takih gospodarskih vezi, kot jih najdemo v SZ med Uralom in Kuzbasom, med Loreno in Porurjem ni nikdar prišlo, pri čemer pa je treba upoštevati tudi premikanje oziroma položaj političnih meja, ki so ločile hi še razdvajajo omenjeni področji.

Predelovanje železove rude je ena izmed najznamenitejših starodavnosti Lorene in Porurja. Topljenje železove rude se je pojavilo v Porurju že v prvih desetletjih 18. stoletja, kamor se je dovažala ruda iz močvirnih predelov Vestfalije. Tehnični postopek je ustrezal tedanji topilni tehniki, saj je oglje, ki so ga pridobivali iz bližnjih gozdov, služilo kot topilno sredstvo, dokler ga ni leta 1849 nadomestil prvi koks. Večja proizvodnja in poraba rude, ki jo je povzročila iznajdba koksa, je posegla v nova surovinska nahajališča v Siegerlandu. Prehod v drugi polovici 19. stol. je pomenil začetke prvih plavžnih obratov ali zamenjavo fužin s [plavži oziroma talilnimi pečmi. Nov Bessemerjev tehnološki postopek je bistveno vplival na izrabo nemške železove rude, saj se je pričelo uvažanje za ta postopek boljše rude iz Španije, Italije in drugih držav.

Predelovanje železove rude v Loreni je bilo več stoletij starejše od porurskega. Kot v Porurju je tudi tu slonelo topljenje na lokalnih virih. Nahajališča železove rude so bila raztresena

po vsej Loreni in sosednjih pokrajinah, vendar sta v obsegu današnje Lorene in Luxemburga izstopali predvsem dve vrsti rude, od katerih je ena dobila celo podsmehljivo poimenovanje „minette“. Njena kakovost je nizka, saj vsebuje le majhen odstotek železa, mnogo preveč pa fosforja in ostalih nepotrebnih primesi. Edina njena dobra stran je v tem, da se nahaja blizu površja v plasteh liasa. Surovo železo, pridobljeno iz minette, ki je bila zelo primerna za plavže, je bilo najuspešnejše za izdelovanje žebeljev, medtem ko za izdelovanje jekla in drugih železarskih proizvodov ni prišlo v poštev. Bessemerjev in Martinov postopek je imel za lorensko rudo zmanjševalen, učinek, če ne absoluten pa vsaj relativen, saj ruda ni imela omembe vredne pomembnosti za navedena postopka.

Frankfurtski mir leta 1871 in nemška zasedba Lorene sta pomenila novo stopnjo v razvoju Lorene in njenih zvez s Porurjem. Izven vključenega ozemlja sta ostali na francoskih tleh le nahajališči pri Longroyju in Nancyju. Tako se je v nemški posesti nahajalo v tem obdobju 80 o/o nahajališč in 75 o/o proizvodnje surovega železa celotne Lorene, istočasna carinska unija Luxemburga z Nemčijo pa je to razmerje nemške posesti še povečala. Nemški industrialci niso kazali posebnih nagnjenj za ustvaritev lorensko-porurske enotnosti, saj so gorivo za lorensko rudo dovažali iz Posarja, Belgije in SV Francije in je Porurje prispevalo le majhen delež. Najtesneje je bila lorenska ruda v tem času povezana s Posarjem, saj je bilo to najbližje področje premoga, čeprav je bil iz njega napravljeni koks mehak in drobljiv in so ga uporabljali zato le v manjših plavžih. Reki Moselle in Saar sta postali važni prometni poti, ki sta povezovali Loreno s Posarjem. Mesti Metz in Thionville sta postali važni rečni pristanišči zlasti še po zgraditvi pre-

kopov Cainal des Houillères in Canal Rhine-Marne v prvem desetletju druge polovice 19. stoletja. Med Iorensko minette in posarskim premogom so nastajale vse širše zamenjave. Porurje pa je 6talo še vedno ob strani, dasi je nudilo boljšo kvaliteto premoga oziroma koksa.

Leto po nemški okupaciji Lorene je prineslo nov železarski Thomasov postopek, ki je dal novo vrednost s fosforjem bogati minette, ki je bila neprimerna za do tedaj znani Bessemerjev topiljni postopek. Novi Thomasov izum je visoko dvignil vrednost vseh, na nemškem ozemlju nahajajočih ~~pse~~, železovih, sieer s fosforjem bogatih rud. Lorenisko področje je stopilo v ospredje nemške železarske industrije. Leta 1881 je bil izveden novi tehnološki postopek ravno na tem, k Nemčiji priključenem področju, in minette je začela oskrbovati z ogromnimi količinami do tedaj odmaknjeno Porurje in je nadomestila znatne količine uvožene rude iz Španije, Švedske in Italije, ter jih je kmalu popolnoma nadomestila. Istočasno je tudi porurski premog prevzel važno vlogo v preskrbovanju Iorenske topilne industrije, •zlasti ker mu posarski ni mogel konkurirati. Precejšnja ovira v nemoteni in idealni izmenjavi so bile prometne poti, zlasti reke. Najkrajša pot je vodila po Moselli in Renu do Ruhrorta, saj je bila dolga le 290 milj, skoraj še enkrat daljša pa je bila pot po rensko-marnskem prekopu. Le-ta je bila kljub dolžini najprikladnejša, saj Ren, razen pri Strassbourgu ni pomenil večjih plovnih ovir. Mosella je bila kot sioer najkrajša pot zaradi plitvosti in številnih ovinkov uporabna le za plovbo majhnih čolnov.

Politična razdelitev rudnih nahajališč v Loreni in dejstvo, da se je izmenjava rude in koksa vršila v mejah nemške države, onemogočata točno ocenitev omenjene izmenjave v tej dobi. Kljub temu ne bo napačna domneva, da je Porurje **E**reskrbovalo Vsaj s polovico potrebnih količin **L**oksa in premoga, področje minette, ne glede na politično razdelitev, samo pa se je oskrbovalo vsaj z 20o/o potrebnih količin železovih rud iz Lorene. (Odstotek je sorazmerno nizek, ker je Nemčija spričo Thomasovega postopka uporabljala tudi ostale železove rude na pravem matičnem ozemlju, kot je bilo že omenjeno.) Ta direktna, neposredna zamenjava oziroma povezava ni bila nikdar živahnejša kot v 80. oziroma 90. letih 19. stoletja.

Zadnja desetletja 19. stoletja in leta pred prvo svetovno vojno označujejo nove spremembe v odnosih obeh področij in s tem novo razvojno obdobje. Nastopile so nove tehnične izboljšave, zmanjšala se je količina potrebnega kuriva v talinih pečeh; nemški koncertii so si začeli pridobivati rudne koncesije v Loreni in graditi nove plavže. Spričo tehničnega napredka se je zmanjšal tudi dovoz porurskega premoga, pa tudi prevoz železove rude se je znatno skrčil, saj je tona surove železove rude napravila do Porurja 645 milj dolgo pot, na področju Lorene pa pot, ki je bila trikrat krajša. Prodiranje nemškega kapitala

ni zajelo le „nemške“ Lorene in carinsko povezanega Luxemburga, temveč tudi francoski del pokrajine. Večina železarn je proizvajala le na pol izgotovljene železne izdelke, namenjene popolni obdelavi v strojnih tovarnah Nemčije.

Celotno področje minette v tej dobi ni bilo važno le za nemško težko industrijo, temveč je pomenilo eno največjih preskrbovalcev surove železove rude in surovega jekla celotne Zahodne Evrope. Tik pred prvo svetovno vojno je dajalo več kot 1.000.000 ton več surovega železa kot Porurje samo, proizvodnja jekla pa je znašala celo dve tretjini porurske proizvodnje. Odprto ostane vprašanje, v kakšnem obsegu je bilo Iorensko ozemlje odvisno v tej dobi od porurskega premoga. Skozi vso to dobo, ko je jeklarska proizvodnja izredno narasla, ni bilo proporcionalnega dviga v koksnihih pečeh, zato so se kazale v preskrbi s koksom manjše omejitve oziroma večje povpraševanje.

Zelo malo „rožnat“ je bil položaj v francoskem delu Lorene. Koksni premog je bil kakovosten le v premogovnem področju severne Francije, zaradi česar je bila preskrba s koksom nezadostna za potrebe francoske težke industrije. Zato so plavži v okolici Nancyja prejeli koks, od koderkoli so mogli, vendar je večina Uvoza prihajala iz Porurja, od koder je izhajala 1/2 vse!> francoskih potreb po koksu. Tako je porurski koks kril 700/0 potreb celotne Lorene oziroma njene metalurgije, ostanek pa so krili premogovniki v Belgiji in v severni Franciji. j

Medtem se je Nemčija začela otesati direktne odvisnosti Iorenske rude največ zaradi večjega uvoza kvalitetno boljše švedske rude, ki so jo pričeli rabiti ravno v zadnjih desetletjih 19. stol. Za Injen dovoz v Porurje so obstajale že primerne pristaniške naprave v Ruhrortu, obratovati pa je začel tudi prekop Ems-Dortmund. Tako je dospela po ceneni vodni poti švedska ruda prav v osrčje porurskih premogovnikov, in to oelo nekaj Ipfenigov ceneje (pri eni toni) kot minette iz bližnje Lorene. Razen cenejšega prevoza pa je ruda s Švedskega povečala proizvodnost porurskih plavžev in zmanjšala odpadni material — žlindro, zato je polagoma docela izpodrinila Iorensko rudo, ki je postajala vse manj pomembna. Čeprav je švedska vlada tik pred koncem prve svetovne vojne določila omejene količine rude za izvoz, ni njen ukrep bistveno vplival na večjo uporabo minette v nemški metalurgiji. Docela novo obdobje pa je našemu področju prinesla nova politična razmejitev, sloneča na versaillskem miru leta 1918, ko se je Lorena znova priključila francoskemu državnemu ozemlju, Luxemburg pa je izstopil iz carinske zveze z Nemčijo. Gospodarska izmenjava med Loreno in Porurjem je postajala spričo tega vedno šibkejša. Od celotne porurske produkcije surovega železa je bilo izdelanega le 60/o iz minette. To razmerje udeležbe francoske železove rude je ohranilo vse do leta 1940, ko je znašal njen delež le 1 %, enako stopnjo. Druga svetovna vojna in nemška

zasedba Torenskega področja sta znova povečala pomen im proizvodnjo minette, to pa še bolj zaradi tveganega dovoza surovin po morju. Velika poraba minette je privedla v porurski metalurgiji do zelo akutnega problema, ki se je pojavljal v prekomernem odpadku — žlindri. Docela nasproten položaj kot Lonena je imelo Porurje v dobavi premoga in koksa Iorenski industriji, in je leta 1937 prispevalo 2,351.000 ton koksa k celotnemu francoskemu uvozu. Ta je znašal 3,141.000 Ton, čeprav je bila poraba celotne francoske metalurgije 8,461.000 ton. Razliko med uvozom in potrebami BO krili domači in belgijski premogovniki.

Povojna doba je bila sprva docela podobna razvoju med obema vojnama. Med Loreno in Porurjem so se medsebojne zveze zrahljale na minimalen obseg, saj je uvoz minette v Porurju padel celo pod nivo predvojnega obdobja, znašal je komaj nekaj več kot 1 o/o nemške produkcije železove rude. Čeprav bi bilo spricho tega pričakovati povečan uvoz švedske rude, je vzrok v počasni izrabi nahajališč rude v Spodnji Saški, čeprav vsebuje mnogo fosforja in malo železa. Slabljenje vezi med obema pokrajinama je potekalo le v ismeri proti Porurju, od koder se je tudi po letu 1945 lorenska industrija zalagala s surovinami oziroma kurivom. Čeprav je bilo leta 1951 uvoženih iz Porurja 1/3 dejanskih koksnih potreb, je postala omenjena količina znatno premajhna, kar dokazuje, da se je lorenska metalurgija pričela hitreje razvijati. Letno poročilo La région économique de l'Est za leto 1951 navaja

kritiko železarskih družb nad premajhnimi količinami koksa, saj je dobilo Iorensko področje mesečno le 77.000 ton namesto 1.000.000 ton potrebnega koksa. Posledica manjkajočih koksnih količin je, da dela lorenska metalurgija le z 80 o/o svoje zmogljivosti.

In posledice evropskega skupnega trga? čeprav se v tisku pojavljajo namigovanja o vse večji zamenjavi porurskega premoga za Iorensko rudo, bolj realno upoštevajo kakovostne slabosti minette, saj je od tega odvisna, kot že omenjeno, tudi topilna kapaciteta plavžev. Kljub temu pa ostane minette vendarle boljši nadomestek za visokofosforirano Železovo rudo iz Spodnje Saške, čeprav na drugi strani ne more izpodriniti kvalitetne kirunske rude. Pri tem je treba upoštevati slabo plovnost Moselle, ceneno morsko pot in Ren, kar daje ugodnejše pogoje švedski rudi. Ne smemo pri tem izključiti možnosti, ki jih imajo Porurje, Belgija in Posarje v oskrbi s premogom proti Loreni. Poizkusi mešanja različnih vrst premoga oziroma mešanega koksa so dali dobre rezultate kljub zapletenosti in dragi proizvodnji.

Spricho tega ostane porurski premog oziroma koks še vedno edini pomembnejši surovinski vir k)renske industrije, zato je treba pričakovati, da bodo v odnosih Lorena—Porurje igrali v bodoče tehnološki faktorji veliko večjo vlogo kot politični. Spremlja jih razvoj prometnih poti v tem delu Evrope, zlasti Moselle.

Povzeto po: Economic geography — april 1957.

Miran Ogrin

Ty

f

) .

1

» .

Kontrasti Palestine

Od Damaska do Jeruzalema je le dobrih tri sto kilometrov, vendar je med obema več kot za pol sveta razlike. Damask je simbol novega, Jeruzalem pa istarega. V mislih imam arabski del Jeruzalema, ne izraelski. Jeruzalem je namreč razdeljen na dva dela, ki sta popolnoma, skoraj hermetično ločena drug od drugega. In vendar je bilo še do leta 1948 enotno.

Toplo, že skoraj pomladansko sonce je pozlatalo strehe polmilijonskega Damaska, ko smo v prvih jutranjih urah zapuščali starodavni in vedno zanimivi Damask in odrinili proti jugu. Sli smo proti neznani Palestini — Arabci je pravijo Falastin —, kamor se še vedno ozirajo oči vsega isveta. Za tiste, ki živijo daleč od te dežele, je Palestina del zgodovine, za Arabce, ki jih je usoda pregnala z rodne zemlje, pa njihova domovina.

Lepa, in več deset kilometrov dolga in silno gosto naseljena damaščanska zelenica, ki se je raztegnila ob vznožju Antilibanona, je kmalu izginila za nami. Pred nami se je odprla tipična pokrajina južne Sirije; rdeča, s črnimi kamni,

vulkanskimi izmečki pokrita planota Hauran. Horizont se je razširil, kamor je neslo oko.

To je bila res prava slika pomladi. Vse se je svetilo v zraku, spodaj na zemlji pa so prvi orači zarezali prve globoke brazde, ki so zaradi svoje žive barve dajale vsej pokrajini prav poseben videz. To sta bih idila in poezija! Vozili smo se po sredi planote, med Hermonom — Arabci mu pravijo Džebel Haramun — ki je bil pokrit s snegom in temnomodro verigo Džebel Druza. Naše oči so bile prikovane zdaj na veličastni Hermon, zdaj na mrki, toda le 1800 metrov visoki Džebel.

Kdo vse že ni drvel skozi ta vrata! Od severa so prodirala na jug centralnoazijska plemena, od juga pa so prišla skozi ta vrata arabska plemena. Ni čuda, če je etnografska slika Sirije tako pestra in če imajo v okolici Damaska armenske, kurdske, čerkeske in celo albanske vasi. Danes govore sicer vsi arabsko, vendar so še ohranili svoje stare šege in navade.

Sirija je v tem pogledu me le mozaik, ampak tudi pravi srednjeveški muzej. V neki vasi severno od Damaska, že v gorah Antilibanoma, govore še danes v aramejščini, torej v jeziku, v katerem so govorili v Palestini za Kristusa.

O čistih Arabeih bi lahko govorili le v centralnem in južnem delu Arabskega polotoka. Kar pogledjmo: Libanonci trdijo, da imajo v sebi več feničanske krvi kot arabske, Sirijci ne morejo skriti, da imajo v sebi precej turških elementov, zgodovina Babylona in Bagdada je bila prav toliko povezana z zgodovino iranskih plemen kot z Arabijo samo. Egipčani so dobili od Arabcev ver« in * jezik, v teku stoletij so se popolnoma stopili z njimi, vendar se v zadnjih desetletjih čedalje bolj mešajo z nubijskimi in sudanskimi elementi. Jemeniti imajo v sebi precej negroidne krvi — prav tako kot imajo tudi sosedni Rtiopci in celo Kritrejci v sebi precej arabske krvi. Prebivalci Omana in Piratske obale pa so se v zgodovini precej mešali z raznimi iranskimi plemeni in Beludžistanci. Skratka, čisti Arabci žive danes le na samem Arabskem polotoku.

Medtem smo že zdavnaj prešli sirsko-jordansko mejo. Do te je od Damaska po lepi asfaltirani cesti Le sto kilometrov. Tudi če ne bi pazil na obmejne znake, bi se tega lahko zavedal. Pokrajina se je že precej spremenila. Lepa žitna polja so izginila skoraj popolnoma, zemlja je postala bolj rjava, gore Antilihanona pa so se skrile nekje za horizontom.

Jordanija je namreč pravo pustnijsko kraljestvo. Plodne zemlje je v tej 90.000 km² veliki deželi kaj malo, le v dolini reke Jordan in vzdolž nekaterih skromnih rek, kot sta Zerka in Jarmuk, je nekaj zelenja, sicer pa je vse ena sama stepla oziroma že puščava.

„To je podoba severne Arabije“, sem pomislil, ko sem krožil is pogledom naokrog. To je že kos stare, herojske Arabije, ki kljubuje času. Kaj zato, če se danes beduini vozijo z avtomobili, če poslušajo radio ali hodijo v kino, v svoji duši so še vedno sinovi puščave. Vsa njihova mentaliteta je taka. Kako naj menjavajo svojo kožo, ko pa eo stoletja in stoletja živeli v stiku, še več, v borbi s puščavo? Ali jih ni ta vzgojila, ali jim ni vtisnila svojega pečata?

To ni prav nič pretirano. Kako drugačni so že palestinski Arabci, torej Arabci z zahodnega brega Jordana. Razumljivo, saj so živeli v stiku z višjimi civilizacijami, s Sredozemljem, torej širokim in odprtim morjem. Med Arabci iz Palestine in bivše Transjordanije je zelo velika razlika. In tega se v Amanu, prestolnici Jordanije, prav dobro zavedajo.

Prav nič manjši kontrasti niso seveda v Palestini sami. To je za nekatere sveta dežela, za druge dežela, kjer se je začela naša zgodovina, za Arabce, ki so se morali izseliti na tuje, v sosednje države, pa rodna gruda. Zato ne umaknejo turisti, ki potujejo prvič v Palestino, niti za trenutek očesa s pokrajine in ljudi, ki jih srečajo med potjo. Teh dobrih sto kilometrov do

Jeruzalema je doživetje svoje vrste. Tudi jaz sem obračal oči na vse strani, da mi ne bi ušla kakšna zanimivost.

Iz osem sto metrov visoko ležečega Amana gre cesta nekaj časa po visoki planoti, nato pa se začne spuščati v dolino reke Jordan, ki leži štiri sto metrov pod morsko gladino. To je del jarka, ki se vleče iz Vzhodne Afrike, nadaljuje po Rdečem morju in konča inekje pod Taurusom. To je fenomen, ki vznemiri še tako mirnega in uravnovešenega človeka. Arabci, ki gredo od časa do časa po svojih opravkih v Jeruzalem ali v Aman, se seveda zanj niti ne zmenijo, saj je to zanje nekaj vsakdanjega. Vsi drugi pa stegujejo vratoe na vse strani.

Pogled na gore, ki obrobajo jordansko dolino in na Mrtvo morje, ki leži 394 metrov pod morsko gladino, je res edinstven. To je poezija barv, oblik pa tudi oblakov, ki vise kot prikovani nad jordansko dolino. Prav po sredi jarka, tam, kjer je nekaj več zelenja, pa se vije reka Jordan. V tistem času, ko sem se mudil v Palestini — koncem januarja — je bil kar narasel. V tem času pade na južnih obronkih Antilihanona, od koder izvira, precej dežja, pozneje pa živi reka le še od snežnih studencev 2805 metrov visokega Hermoina. Menda ni treba še posebej poudarjati, da je poleti praktično brez vode in da usahnejo zato tudi vsi kanali, ki v hladnejši polovici leta tako poživljajo vso okolico.

Vendar ne živi jordanska dolina le od Jordana. Nekaj vode pride tudi z bližnjih gora in sicer v obliki talne vode. Prav Jeriho, ki se omenja že v starem pismu, je rezultat delovanja talne vode. Ta, 250 metrov pod morjem ležeča zelenica je pravzaprav en sam vrt, kjer je vsak meter zemlje skrbno obdelan in do skrajnosti izrabljen. Voda je tukaj tako dragocen element, da imajo vsi kanali betonsko korito.

In tega denarja niso vrgli proč. Brez vode, to je brez teh kanalov, bi bil Jeriho prava puščava, saj sonce tukaj že marca ne pozna nobenega usmiljenja. „Pozimi so ti kanali ena sama pesem ustvarjalne sile naše narave, poleti pa zijajo nemo v jzrak“ — sem pomislil, ko smo se poslovili od tega mesta.

V Jerihu smo že stopili na tla Palestine, vendar moraš v Jeruzalem, če hočeš doživeti pravo podobo te dežele, šele tu se pošteno zaveš, da si na zgodovinskih tleh in da doživljaš sedaj tudi ti del zgodovine. Jeruzalem je namreč razdeljen na dva dela.

Ta delitev je od leta 1948, ko je nastala nova židovska država Izrael in ko so vzhodni, arabski del Palestine pripojili Transjordaniji. Od tedaj naprej živita spet stari in novi del Jeruzalema svoje posebno življenje. Med obema je namreč tako ostra meja, kot da bi šlo za bojno črto. In dejansko je tudi tako. To je ena izmed tragičnih posledic našega povojnega časa.

Od 45 tako imenovanih svetih mest so vsa — razen štirih — na jordanski strani, še zid obkovanja je na arabski strani. Izraelu je pripadel

le moderni del Jeruzalema, ki je zgodovinsko seveda brez pomena. Zato obiskujejo turisti in romarji navadno le arabski del mesta. Ta ima sedaj že skoraj 75.000 prebivalcev. Na arabski strani je tudi Betlehem in vrsta drugih krajev, znanih iz zgodovine Izraelcev. Le-tem je ostal le Nazaret — pa še to mesto je bolj arabsko kot židovsko.

Zato vas že ob prihodu na jordansko mejo pozdravijo veliki transparenti: „Visit the Holy Land“, obiščite sveto deželo. Od turizma ima namreč Jordanija precejšnje dohodke. To je še posebno važno, saj je rudnega in drugega bogastva v tej deželi kaj malo. Sedaj izkoriščajo le fosfatne rudnike, odkrili pa so tudi že nafto, toda le v manjših količinah.

Palestina je pravzaprav revna dežela, vsaj arabski del. Najlaže bi vam jo predstavil, če bi jo primerjal z našo Hercegovino, vsaj srednji del med Hebroidom in Nablusom je tak. Sredi tega pasu, torej v Judeji, pa leži Jeruzalem. Prav gotovo je lega tega mesta na križišču važnih karavanskih poti močno vplivala na to, da je že v zgodnji dobi igralo tako veliko vlogo. Zato se je tu zgodovina dobesedno petrificirala. Vsak kamen, dobesedno vsak, ima tukaj svojo zgodovino.

Zato se turist takoj ob svojem prihodu zamišljeno vprašuje, kje naj bi začel. Jaz sem najprej šel na Oljsko goro, saj sem sklepal, da bo od tod najlepši pogled na stari in novi del Jeruzalema, pa tudi na 1200 metrov niže ležeče Mrtvo morje. To je bilo res edinstveno doživetje, saj se ti pogled ustavi šele na Moabitskih gorah, torej daleč za Mrtvim morjem. Na izraelsko stran pogled ne seže daleč.

Prekrižaril sem Palestino počez in podolž, premeril njene dimenzije od severa na jug in od vzhoda na zahod. Bil sem v Nablusu — prestolnici nekdanjega severnega izraelskega kraljestva. V

tem mestu živi še sedaj kakih 400 Samaritanoev, pripadnikov židovskega plemena Samaritancev, ki priznavajo le pet Mojzesovih knjig — pentateuh. Bil sem v Ramali, kamor hodijo poleti bogati Arabci na oddih, v dolini Jordana, kjer vlada pozimi večna pomlad, bil sem tudi v Rebro,nu, kjer je pokopan oče Abraham skupaj s svojimi otroki in ženami.

Iskal sem odgovor na vprašanje, čigava je Palestina: arabska ali židovska. To vprašanje je še vedno sporno. Leta 1948 je prišlo namreč do delitve Palestine. Ob razdelitvi Palestine so Arabci zapustili svoje domove, trdno prepričani, da se bodo po zmagi nad židovskimi oddelki zmago-slavno vrnili domov na svoje domove. Zato jih je ostalo v Izraelu le še kakih 180.000. Ostali pa životarijo po raznih taboriščih.

Njihova usoda je res tragična, saj nazaj v sedanjih pogojih sploh ne morejo, arabske dežele pa se tudi ne navdušujejo za to, da bi jih naselili drugje. Morda se bo to vprašanje rešilo v nekaj letih, vendar za sedaj ne kaže nič dobrega. Medtem se je število teh nesrečnih beguncev dvignilo že na 900.000! Značilno je, da jih je največ — in sicer skoraj pol milijona — v Jordaniji, torej v najbolj siromašni deželi severnega dela Arabije.

Zdaj sem zabredel že nekoliko v politiko — kar ni bil namen tega članka. Zato bi rad bralca v mislih prestavil na bregove Mrtvega morja, kjer je prav v zimskih časih, ko prihajajo sem dol ekskurzije študentov, tako živo in zanimivo. Kako tudi ne, saj je ob tem morju sredi januarja tako toplo kot pri nas sredi maja; temperatura vode pa nikoli ne pade pod 18 stopinj.

Tudi jaz sem se jim zato pridružil, saj se za ta užitek nisem dal prikrajšati. Pri nas na Gorenjskem ima Sava še poleti le malokdaj več kot 18 stopinj. In kdo se pri nas koplje sredi zime?

Anton Kastelic

Bambus kot surovina Južne Azije

V obravnavanju, razširjenosti posameznih rastlinskih vrst so geografi precej zanemarjali bambus kot pojav prirodne ali kulturne vegetacije, in to kljub zgodnjemu dotiku s pokrajinami, kjer uspeva. Kljub temu je pomen bambusa neverjetno velik, saj nobena tropska rastlina ne daje človeku toliko tehničnih možnosti in koristi. Velik del prebivalstva Južne in Južnovzhodne Azije bi bil še revnejši, kot je, ako ne bi bilo te pomembne rastline.

Različne vrste bambusa z vegetacijskimi skupinami so značilne za J in V Azijo, tropsko in subtropsko Afriko, Srednjo in Južno Ameriko. V Avstraliji in Severni Ameriki je bambus razširjen

le na majhnih površinah in v malo številnih vrstah. V Evropi prirodnega bambusa ni, raste le kot okrasna rastlina. Do sedaj je poznanih 50 splošnih in 500 podrobnejših vrst bambusa, ki spada v skupino trav. Največ jih je v Aziji in Srednji ter Južni Ameriki. Vse vrste imajo veliko vertikalno in horizontalno razporeditev, od aluvijalnih mižavij do 4000 m višine na Himalaji. Bambus je ljubitelj vročine in vlage, vendar ne ljubi z vodo prepojene zemlje. Najugodnejša zanj je s silikati bogata prst. Tako je precejšen del ozemlja primeren za različne vrste, saj raste trnovi bambus na obširnih področjih Južne Azije, kjer je monsunska suša bolj izrazita (sušnejši deli

Indijskega polotoka, Burme ipd. z letnimi padavinami pod 1000 milimetrov).

Obširne, nepretrgane površine bambusa naj bi bile pravilo v predelih Burme, v SV Indiji, Indokini in Siamu. Zato je pogostejša in karakterističnejša rast v obliki raztresenih skupin dreves v gozdu ah okoli vasi oziroma posameznih hiš. V takih primerih drevesa neguje človek in obenem tudi umetno razmnožuje zaradi zaloge bambusovega lesa.

Z drugimi tropskimi rastlinami, kot s kokosovo palmo, raznimi drugimi vrstami palm in irgtom, daje bambus poseben in važen pečat regionalni ekonomski geografiji Južne Azije. Tako je bila proizvodnja bambusa v indijskih gozdovih v letih 1946—47 ocenjena na 4.100.000 rupij.

Vrednost bambusa kot materialnega vira je v karakteristiki njegovega lesa. Nagla rast in ninačrtno sekanje omogočata velik prirastek, kar je velika prednost v uporabi posebno tam, kjer so človeške tehnične zmogljivosti omejene. Bambus daje les, ki je lahak, a zelo trd in skrajno močan za svojo težo, upogljiv in prožen. Uporablja se zlasti za delo, za katerega ni lahko dobiti materiala v danili okoliščinah. Palice posameznih bambusovih vrst so lahko dolge do 30 metrov s premerom do 3 cm. Razen dobrih lastnosti pa ima bambus tudi senčne strani, saj je vabljev vir za gozdne insekte, težko se upira dolgotrajni vročini in vlagi, teže kot drevje trdlesnega gozda.

Uporaba bambusa je raznovrstna in v tem je tudi gospodarski pomen te rastline. Rezan ali cel bambus se ceni kot konstrukcijski material, zlasti v področjih primitivnejših gradenj, to je izven velikih mest. Tu se uporablja le kot improviziran material za opečne zgradbe. Drugotno se uporablja v vaseh kot prevladujoč gradbeni material ali kot dopolnilo k trdim lesnim deblom za gradnjo ogrodja. Primitivna plemena v gorovjih (na primer Negriti) ga uporabljajo za gradnjo svojih surovih in pogosto začasnih zavetij oziroma bivališč. Svojo prvotno veljavo pa ima le, kadar je pri roki, prav zaradi raztresene rasti. Razen v primitivni gradnji hiš se kaže pomembnost bambusa pri različnih izdelkih: kašč, živalskih in ribjih zank, mlinskih koles, zidarskih odrov, jamborov, čolnov, lestev. V prometu se ga poslužujejo za gradnjo visečih mostov ali splavov; povezan je z lesnimi debli omogoča splavljanje lesa po rekah. Votla struktura lesa omogoča izdelovanje preprostih veder in posod,

različnih loncev itd. Terasasta področja so preprežena s številnimi akvadukli, kjer se po votlih ceveh premera pet centimetrov pretaka voda na polja ah celo v oddaljene vasi.

Relativno lahka obdelava, oblika in resonanca¹ nost lesa usposablja bambus za izdelavo glasbenih instrumentov. Malo verjetno, a vendar resnično dejstvo je, da služijo posamezne bambusove vrste za prehrano ljudi in živali. Pomen tega je toliko večji spričo problema prehrane. Mladi poganjki služijo kot dodatek k običajni riževi hrani, semena pa deloma nadomeščajo žitno hrano. Tudi pomanjkanje in slaba kvaliteta pašnikov, zlasti v Himalajskem področju, je dalo poleg vseh navedenih dejstev, bambusu gospodarski pomen, saj služijo listi kot hrana živini. Široke možnosti bambusa v vsakdanjem življenju pa niso usmerjene le v lokalno imejeno izrabo, temveč posegajo tudi v industrijsko proizvodnjo. V zvezi s tem se pojavljajo različni tehnološki problemi kot so: žilavost, kratkost vlaken pri izdelovanju papirnate kaše. Kljub temu pa se zelo uveljavlja v papirnatih industriji, zlasti v državah indokinskega in indijskega polotoka. Uporablja se za izdelovanje pisemskega in časopisnega papirja. Samo leta 1951 je Indija porabila za izdelavo papirnate kaše preko 225.000 ton suhega bambusa in tako le-ta krije preko 55% surovin, ki so potrebne za proizvodnjo papirja. Važnost bambusa kot surovinske baze v papirni industriji poudarja tudi načrt Colombo, ki predvideva zgraditev številnih „bambusovih“ papirnic zlasti v vzhodnem Pakistanu.

Tehnološka raziskovanja Imperialnega inštituta v Londonu so ugotovila uporabnost bambusovega lesa ne-le v pravkar omenjeni industriji, temveč tudi kot surovino za viskozno umetno svilo. Tu se ji obeta važna vloga „okrepljevanja“ umetnih svil.

Kljub prednostim in vsestranski uporabnosti ne pomeni bambus važnejšega artikla svetovne trgovine, z manjšo izjemo predvojnega izvoza „bambusovih“ klobukov z Jave. Konkurenca, ki naj bi jo delal mehkemu lesu v papirni industriji Južne Azije, je le navidezna, saj je mehki les še vedno prevladujoča surovina. Tako ostaja bambus „manjvreden lesni proizvod“ svetovne trgovine, nasprotno pa se uveljavlja v področjih, v katerih uspeva. Tam igra, kot vidimo, pomembno vlogo v življenju prebivalstva tropskih predelov, zlasti Azije.

ŠE O ZEMLJEPISNIH IZRAZIH*

ČETRTE DEL

V prejšnjih delih smo prereševali v 150 poglavjih zemljepisne izraze, ki jih navajajo šolski zemljepisi, znanstvene zemljepisne knjige in razprave, Pleteršnikov slovar, pa mirsikatero v moji Ljudski geografiji priobčene 110 pisne izraze, ki še niso bili sprejeti v zemljepisni slovar. V tem delu naj predložim bralcem iz vse te bogate, pisane šare izrazov še poseben pregled najpomembnejših izrazov v treh tabelah (T 2—4), iz katerih bo lažje spoznati: kako se je v zadnjih treh rodovih izoblikoval strokovni, znanstveni zemljepisni jezik, pa tudi to: v katerih primerih se je žal preveč oddaljil od ljudskega tloznanskega jezika, kakor ga govori pretežna večina starejših ljudi po hribih in dolinah.

T 2

V vsej tej 2. razpredelnici mednarodnih zemljepisnih izrazov sta le dva izraza in sicer „depresija“ in „fjord“, ki zanju nimamo pravih domačih besed, ker pač takih terenskih pojavov naša dežela ne pozna; zato ju tudi ne moremo drugače imenovati.

balvan = debeli kamen,
bifiirkacija, viličnje = raztočje,
dcfile = vrata, delta,
delta = široko, v več rokavov razcepljeno rečno ustje,
depresija = kraj, ležeč nižje od morske gladine,
dolomit = grintavec,
eratska skala = blodna skala, blodni kamen, debeli kamen,
erozija = izjedanje, razjedanje, izpiranje, odplakovanje,
fjord = dolga, tesna morska draga, zajeda ob norveški obali,
galerije = umetno za turiste prirejen, v pečevje udelan, na eno stran odprt ozek hodnik, mostovž,
kanjon = tesno, globoko zarito, pečevito čelato vodno korito,
kaskada = bolj ali manj strma šumeča potočina, gredasto skakljajočih slapičkov, šumnik, šušinelec,
kafarakt = slapje,
kuloar = ozebnik,
markacija, markirati = lisa, lisati, lisanje, lisar,
meander = okljuk,
morena = ledeniška groblja,
parcela = delec, del zemljišča,
park = vrtni večji ali manjši nasad,

* Izpisek iz tipkanega rokopisa:

Rudolf Badjura, LJUDSKA GEOGRAFIJA, II. del, strani 214—220.

piramida gorska = priostren špilj, čer, ker, vrhunec,
piramida triangulacijska = triangulacijska koza,
plaža = žal, peščena, pržinasta ali gladkoprod-nata tla na morskem obrežju,
regulirati = uravnati, popraviti na primer strugo potoka, reke,
relief = obličje, lice kakega dela zemeljske površine,
serak = ledeniški špilj, čer, ker,
serpentina = ključ, ključna cesta, pot, steza,
sifon = smrk,
terasa = polica,
teren == svet,
torrente = velika suha, presušena velika reka,
trasa = ris, zarisana črta,
turen = priostreni kamniti kup, rogelj, čer, ker, pec,
viadukt = zidani most,
žandarni = priostreni čer, ker, možic, rogelj, rog, špilj, zob.

T 3

Nedomači, iz nemškega zemljepisnega izrazja prevedeni ali iz sli slovarja prevzeti izrazi. Ta razstava nam kaže, da je bila slovenska geografija splošna, ko se je postavila na svoje lastne noge, dolgo časa popolnoma pod nemškim vplivom. Ker je bilo naše domače tloznansko izrazje le površino zbrano in so bili slovenski geografi prisiljeni prilagoditi naše zemljepisno besedje natančno predloženim nemškimi zemljepisi, smo tako dobili celo vrsto doslovno prevedenih ali podobno prikrojenih neprimernih izrazov, od katerih se še dandanes premnogi trdovratno drže; nekaj izrazov smo si po nepotrebnem izposodili tudi od Hrvatov.

frata = poseka v gozdu ali kje na kraju gozda, glavna cesta (die Hauptstrasse) = velika cesta, gorska veriga (die Gebirgskette) = gorska vrsta, greben,
gorski sklop (der Gebirgsknoten) = gorski čok, razvršje, križ,
gorski vlak (der Gebirgszug) = greben, gorska vrsta, sleme,
ľubc (die Gebirgsfalten) = vzporedno nagubane gorske redi, vzporedno nagubana slemena ali v. n. slemenske gredi, gl. T 4,
igla (die Nadel) = v pomenu šilaste štrline, namesto možje, rdglovje, šilo, špilj, rog(elj), gl. T 4,
izrastki, odrastki, odrasleki, veje (Ausläufer, Abhangsricken, Gebirgszweig) = rigelj, rt, klin, skrajnik, rep, vogel,
koleno vodno (Knie) = krivina,
kotlina (Talbecken, Kesseltal) = dnina, ravnina, polje, dolina,

ledeniška vrata = ledeniško zijalo, žrelo,
ledeniški jezik (die Gletscherzunge) = ledeniški rep,

livada (hs) = ledina, trata, poljana,

lonci (Gletschertöpfe) = kadioe,

obrobje (Umrandung, Randgebiet) = obodje ali zakrajno, obkrajno brdinje, hribovje, ki obdaja za krajem polja, ravnine (kotline),

odrastki, izrastki (die Ausläufer) = skrajniki, poslednje grbine, gorice, brda, višave, glej zgoraj,

ostri ovinek (scharfe Kurve) = nagli ovinek,

padec viodni (der Fall) = strmec, skočnik,

plošča (geološki izraz za plasti) = trata, travnata goljava, planjava, planina; trave,

pobočje (der Hang, Abhang, die Böschung) = breg, brežina, reber, rebar, rebrje, poreber, porebrje, rebri nizke ali visoke; stran,

ptobočni greben (kantiger Abhangsrücken) = lanež, greben, rez, ozki rigelj,

pobočni hrbet (gewölbter Abhangsrücken) = zaobljeni klin, rigelj, rt, sleme,

pravec (pravac hs) = smer,

predgorje (das Vorgebirge) = prigorje (zagorje),

prekiniti (hs) = pretrgati,

prelaz (Gebirgspass, Joch) = oestini preval,

rajda gorska (die Reihe) = gorska vrsta,

razvaline (die Ruine) = stari grad, razvalina, podrtja,

rebro (die Rippe) = rebrski rob(ič) med visečimi kadunjami, dragami,

rida (die Reihe) = ključ(i), ovinek, kljuka,

riža (die Holzriesen) = drča, polža, plavnica, drsa,

rob (der Rand) = kraj,

roben, obroben = krajni, zakrajni, obkrajni ali za krajem,

Bcdlo (ter Sattel) — preval, predol, sodobna, preveg, predel, megre, prevor, pretrg, pretržje, pretolč(je), šija, škrbina, vrata, vratca, vrh, prezid,

sklep doline (der Talschluss) = kot, konec,

kočma, zatrep oziroma njih zgjavje,

slopnja, stopnica (die Erdstufe, Terrasse) =

prag, gredaste ravnobe, planjave, gredine,

stopnjevina (stufenartig) = gredasto,

stih dolina (das Trockental) = suha dolina, suhi dol, dolec, razor, draga, žlebina, .)

tnčka (der Punkt, Ausgangs-, Aussichtspunkt in podobno) = mesto, kraj, izhodišče, izletišče, razgledišče,

veje gorske, gl. zgoraj odrastki, izrastki,

viličenje (bifurkacija) = raztočje,

visoka planota (das Hochplateau) = visoka planota, ravni, višavje,

vodopad (der Wasserfall) = slap, sopot, šum,

zaključek doline (der Talschluss) = kot, konec, kočna, zatrep, tudi vogel, gl. zgoraj sklep doline,

zareza (der Einschnitt) = škrbina, škarje, klešče, vratca, eodolina, pretolč(je), pretržje, pretrg, zajedena medgorska praznina v grebenu,

zarezan (eingeschnitten) = izjeden, izdolben, pretrgan, zarit, izrit, uglobljen, izglobljen, zarezan pot (eingeschnittener Weg) = globača.

T 4

Ta razpredelnica navaja razne umetno prikrojene kakor tudi domače izraze in kaže, kako jim je večinoma znanstvena geografija sčasoma njih prvotne prave zemljepisne pomene izpremenila in vpeljala mnoge neprimerne izraze ter s tem ustvarila mnogo nepotrebnih zmed v krajevisju.

brdo (dolgo) — namesto rt (dolgi),

brzica (hs) — namesto šumič, šumnik, šumelec, šumelišče,

dolinka — namesto dolinica, dolec, dolček,

golica — namesto grapa, suha, razgaljen svet,

grličje, skupni izraz za vse vrste goljav — namesto golo, goljava, goličava, goline ipd.,

gričevje, skupni izraz za vse vrste gričevja — namesto brdinje za vzvišenine 100—200 metrov in še višje,

gube, skupni izraz za vzporedna gorska slemena, goriške redi, gl. pod T 3,

igla — namesto pokončna, ozka, skozi peč(evje) predrta, igli podobna špranja, preraz (Felspalte), gl. pod T 3,

jarek — namesto grapa, suha, strug, žleb,

jasa, skupni izraz za večje, popolnoma odprte kultivirane goljave — namesto poljane, planjave, goljave in podobno,

jezik ledeniški — namesto rep,

kočna, skupni izraz — namesto skrajno amfiteatralno zaokroženo zgjavje kota, konca, kočne, koleno rečno — namesto krivina, vijuga, ovinek, konica — namesto rt, rtič ali namesto priostreni špilj, ker, vrhunec,

kotlica — namesto kotel z ubito vodo slapa,

kotlina, skupni izraz — namesto dnina, polje, raven, ravnina, dolina, gl. T 3,

odlom ledeniški — namesto podor,

meli, skupni izraz — namesto meh, peski in podobni pojavi,

mrtev rokav — namesto mrtvica,

bbala (hs) — namesto breg, obrežje, obrežina, kraj,

ostri ovinek — namesto nagli ovinek,

bvršje, skupni izraz — namesto vrh z višino vred (nedoločno),

pečina (hs) — namesto pečica, peč, čeri, robje, robovje,

planine — namesto Alpe, snežniki,

planja, napačud izraz za travnike, loke po nižavskih dolinah in za jezersko vršino,

planota — namesto deska, ravni, ravne,

plošča, geolog, izraz — namesto trave, trata, raven, goljava, planjava, gl. pod T 3,

ponor (hs) — namesto požiralnik, rupa, pivka, požreha,

pobočje (hs) — namesto breg(i), reber, rebar, pdrerber, porebrje, rebri, stran,

pomol, skupni izraz za vsa viseča rigeljska slemenena — namesto rt, rigelj, klin, noga, vogel, riga, skrajnik, rep,

ponikva — namesto rupa, požiralnik, pivka, požreha,

ponornica (hs) — namesto ponikalnica, ponikvarica,

predel namesto meja, preval, del, pokrajina, gorovje, pogorje, okolica, dežela, svet, osredok, zvrati,

predor — namesto luknja (za krajši naravni ali umetni predor),

pregib — namesto lom,

predgorje — namesto prigorje,

prelaz — namesto cestni preval, vrh,

presledek — namesto sodolina, škrbina, škarje, klešče, vratca, pretrž(je), pretrg, pretoč(je), vrata, jama, dolina, praznina,

ravnica (sh), v pomenu ravin, velika ravnina,

rob — namesto kraj,

rlič — namesto rt,

sedlo — namesto pastirski stan, stol, prestajališče, naselje,

skakalec — namesto šumič, šumnik, šumelec, šumelišče in podobno,

skala — skupni izraz za vso kamnitno stvar — namesto pečica, peč, peči, pečevje, kamen, čer, ker, kočnik,

smučišče — namesto smučarsko terišče,

snežnik — namesto vrhunec, snežniški vrhunec, vrhol,

seteska — namesto tesni, korito, čelata korita, zagata, klešče,

steber — namesto čer, ker, kerdvi, stador, stadorec, kup,

stolp (obelisk) — namesto stador, stadorec, ker, kup,

strmina, skupni izraz za vse strmine od brega do stene,

usad — namesto depresija,

useda — namesto sodolina, preval, jama, pretržje,

vdolbina, skupni izraz za vse vrste vodoravnih in navpičnih globeli in udrtin,

vintgar — namesto tesni, korito, korita, čelata korita,

visoka ravan — namesto ravan, dolina, polje v visokem svetu, ravni,

vrata ledeniška — namesto zijalo, žrelo izpod ledenika ali snežnišča,

vrh, edini skupni izraz za vse višave, vzvišenine, vzpetine,

vršaj — namesto nanos,

vršina, skupni izraz za katerikoli vrhnji del v rebrčih, gorskih straneh,

vrzel — namesto vrata, pretržje, za velike medgorske praznine,

vzpetina, skupni izraz za vse vrste, oblike, podobe višav, vzvišenin,

zareza, skupni izraz — namesto sodolina, škrbina, škrbina, škarje, klešče, pretržje, pretrg, pretolč, vratca, vrata, jama, dolina.

zaseka — namesto pretržje, škrbina, globača, presek,

zavoj reke — namesto krivina, vijuga, ovinek,

zeleni sneg — namesto ledenik,

žlebičje — namesto škraplje,

voda reže, žaga — namesto izjeda, rije, se zarije, izmiva, izpira, izplakuje, izpira, grebe, izgreha, trga, pretrga, koplje, izkopava, žre, prežre, predre, razdre, gloda, globa, pregloda. izvrta, izdolbe, itd., itd.

V besedilu rokopisa kakor tudi v zadnjih treh tabelah sicer niso navedeni prav do kraja vsi zemljepisni in tolnanski izrazi, vendar pa lahko že iz te bise spoznamo in se prepričamo: da se znanstveni, uradni, šolski strokovni zemljepisni izrazi v marsikaterih pogledih z ljudskimi tolpisnimi izrazi le malokrat ujemajo, neredko pa si celo zelo nasprotujejo. To ni razveseljivo znamenje, marveč hud udarec krajevisnemu jeziku, ko vidimo, kako sta se geografični in krajevisni jezik že v početnem, osnovnem besedišču razdvojila in odtujila, namesto da bi se bila približala in šla z roko v roki skupaj vsaj toliko časa, dokler ni zbrano, razčiščeno in ugotovljeno strokovno zemljepismo in ljudsko tolnansko izrazje za potrebe učencev v nižji in višji gimnaziji. Ta razdvojenost ali kakor jo je S. Ilesič (GV 1953, 229) označil s primernejšim, pravim imenom „anarhija“, ne koristi nikomur ne geografom ne krajeviscem in je nevzdržna, ker pač ni v skladu z ljudskim načinom poimenovanja in pojmovanja raznih lic in pojavov ter z obćim ljudskim gledanjem na svet. Zato bo treba zemljepismo besedišče še natančno pregledati in napake popraviti.

Pa to ni edina nevšečna, škodljiva stran našega zemljepisnega besedišča, ki je bilo vse doslej edina podlaga našemu krajevisnemu pisanju. Druga velika pomanjkljivost je v tem, da je sodobno zemljepismo besedišče preenostransko in gre kar mimo premnogih dobro ustreznih ljudskih tolnanskih (orografičnih) izrazov, čeprav so nam v praksi neogibno potrebni za krajevisno pisanje. Značilno za naše razmere je, da so naši zemljepisni učbeniki na gimnazijah pravzaprav le „krajinopisi“ (gl. str. 27), samo dva zemljepisa za prvi in peti razred gimnazije obravnavata, seveda zelo na kratko in površno, raznovrstne terenske podobe mnogoličnega reliefa, ki jih mora vsak krajevisec dobro poznati. Omenjeni pomanjkljivosti sta nam resen opomin, da bo treba naš zemljepisni pouk še korenito izpopolniti in to čimprej.

Prva poglavitna naloga, če hoćemo dati najvećjemu delu ljudstva nekaj dobrega za življenje iz zemljepisa in mu pomoći do boljše izobrazbe, bi bila, da izda prosvetni svet za gimnazijo nov, preurejen in s tolnanskimi izrazi izpopolnjen osnovni zemljepis. V njem naj se odpravijo v besedilu: 1. nepotrebne tujke, 2. iz tujih jezikov prevedeni ali prevzeti umetni izrazi, za katere imamo prav dobro ustrezne domaće izraze, in 3. ljudski izrazi, ki so jim bih po nepotrebnem

določeni popolnoma napačni pojmi, kakor sem to že zgoraj omenil in na vse to tudi v besedilu pri raznih izrazih opozoril. Zdi se mi, da je že prišel zadnji čas, ko ne smemo več prezirati in zametovati naših klenih tlopisnih izrazov in pravih krajevnih imen, temveč jih je treba tudi uvesti v zemljepisne učbenike in jih pravilno rabiti!

Tak nov osnovni zemljepis za gimnazije pa seveda ne bi smel biti, tako neznansko skop, kakor na primer leta 1953 in 1956 izdana Zemljepisa, kjer so stisnili na primer poglavje „Površje kopnega“ kar na — reci in piši — zgolj devet strani s petimi fotografijami in dvema črtežema! Tako važnemu poglavju velja že posvetiti in privoščiti več pažnje, zato naj se odmeri za „Ravni in gorski svet, podzemlje, vodovje in morje“ pretežna večina knjige, vsaj 150 strani z mnogimi slikami in črteži. Opis Zemlje kot nebesnega telesa in druga poglavja pa naj se v tem učbeniku skrajšajo in nadomestijo v drugih zemljepisih, kajti prvo, kar moramo zah-

tevat od mladega pismenega človeka, je: da dobro spozna mnogolični svet svoje domovine, ki ga obdaja in po njem hodi, da bo znal s pravilnimi besedami in imeni označevati razna terenska lica, podobe in pojave tako, kakor jih ljudstvo imenuje!

Ne smemo pozabiti, da je: pouk v zemljepisu tudi važno dopolnilo jezikovnega pouka! V njem naj bi si pridobil učenec zadosten zaklad značilnih besed za minogolične podobe in pojave v naravi. To ljudsko tlozansko besedišče, ki ga po časopisih in tudi se drugod izpodriva ničvredna plaža, naj pride v šolske zemljepise, da si ga mladina prisvoji in ga tako ohranimo v živem jeziku. To je treba poudariti zlasti danes, ko se mladina iz gorskih krajev seli v mesta in industrijske kraje in je zato velika nevarnost, da utone ljudsko izročilo prekmalu v pozabo, kar bi bila velika, nepopravljiva škoda za naš jezik!

NEKAJ IZRAZOV HIDROGEOGRAFSKE TERMINOLOGIJE

V prejšnji številki je uredništvo opozorilo na terminološko stran Gosarjevega članka¹, v katerem se je ponovno pokazala nerazčiščena problematika hidrogeografske terminologije. Tega vprašanja smo se v naši reviji (GO, TT/3) sicer že lotili, vendar smo takrat pretresali izraze za vodo, ki je na površju (porečje-povodje-rečje-zliv), tokrat pa so v ospredju izrazi za vodo, ki je v zemlji.

V Gosarjevem članku naletimo na naslednje izraze: **podtalnica** in **podtalna voda**, **talnica** in **talna voda** ter **podzemna voda**. Vsi ti izrazi se sicer uporabljajo kot sinonimi; toda takoj je treba poudariti, da S^{re} tu vendarle za dvoje pojmov. Prvič za **podzemeljsko vodo** in drugič za **talno vodo**.

Podzemeljska voda je vsaka voda pod zemeljskim površjem, ne glede na poreklo in njen značaj oziroma položaj. Po nastanku je vadoznega izvora, lahko pa je tudi juvenilnega. Semkaj prištevamo tudi termalne in »latinske vode. Glede na razprostranjenost je zanjo značilno, da se zadržuje v najrazličnejših kameninah (propustnih ali vododržnih) in v najrazličnejši globini. Ponekod je v propustnih plasteh, kjer je sklenjena in enakomernejše porazdeljena ter ima celo enotno vodno gladino, drugod pa zapolnjuje

le razpoke v vododržnih kameninah, kjer je tudi v med seboj ločenih vodnih žilah. V naši geografski literaturi naletimo še na dve obliki gornjega izraza: **podzemna voda** in **podzemna voda**. Slovenski pravopis zadnjih dveh pridevniških oblik ne pozna, pač pa ima to obliko Pleteršnik. Tu torej nimamo sinonimov. Le Melik rabi izraz **podpovršinska voda**, vendar pa zelo poredko. Oba izraza, mislim, ustrežata. Morda bi kdo logiciistično pripomnil, češ saj ta voda ni pod zemljo, temveč v zemlji. Toda spričo današnjega raznovrstnega pomena »zemlje« je dvojna raba zelo razširjena in razločka skoraj ni. Zato tega vprašanja ne gre matezati.

Talna voda. Tisti del podzemeljske vode, ki je v propustnih kameninah (navadno so to klastični sedimenti) nad vododržno osnovo ali pa med vododržnimi skladi in ima sklenjeno vodno gladino ter je zato tudi enakomernejše porazdeljena, imenujemo **talno vodo** (Grundwasser, Nappe souterraine, ground water). Talna voda je po poreklu predvsem infiltracijskega izvora, nastaja namreč neposredno s pronicanjem dežnice, snežnice ali površinskih voda (rek, jezer) v zemljo. Prav zato je zanjo značilno in geografsko zelo pomembno, da je filtrirana, čista in zato vsestransko uporabna, obenem pa tudi splošno razširjena tudi v subaridnih in aridnih predelih, kjer sicer skoraj ni padavin ali površinskih voda. Zanjo je namreč značilno sicer bolj počasno, pa vendar stalno pretakanje.

¹ L. Gosar, Pomen talne vode za gospodarstvo, Geogr. obzornik 11/3.

Skalna voda. Tisti del podzemeljske vode pa, ki se pretaka le po živoskalnih razpokah, špranjah, prelomih in skladovnih režah vododržnih ah laže raztopljivih kamenin in ki je brez enotne oziroma sklenjene vodne gladine, cesto pa tudi brez medsebojne povezanosti, imenijemo skalno vodo. Pri skalni vodi ločimo na primer: kraško skalno vodo, termalno skalno vodo in podobno. Skalna voda je tudi živ, nazoren izraz. Podzemeljska voda je le skupen izraz tako za talno kot skalno vodo.

Medtem ko za skalno vodo nimamo sinonimov, pa rabimo za talno vodo vrsto sinonimnih izrazov.

Tako uporablja J. Jesenko v svoji knjigi (Zemljepis, Trst, 1871) izraz podtalna voda. K. Seidl prav tako. Pajkov in Kržišnikov Zemljepis za srednje šole, Ljubljana 1919, pozna talno in nadanjo vodo (str. 34). Talno vodo omenja tudi Kranjcev in Vazazzov Osnovni zemljepis iz leta 1938. V Melikovi Sloveniji (Lj. 1935) naletimo na „talno vodo“ toda tudi na izdanjo vodo (str. 159). J. Rus uporablja razen „talne vode“ tudi se „izdanjo vodo“ (Slovenska zemlja, Ljubljana).

V Občnem zemljepisu iz leta 1949, Id so ga napisali Rohinec, Kranjec in Savnik, naletimo le na „podtalno vodo“. Enako tudi v Kranjčevem in Vazazzovem učbeniku iz leta 1952. Tudi Kranjc-Lebamov Zemljepis Jugoslavije iz leta 1958 uporablja izraz podtalna voda (str. 34). Ilešič dosledno uporablja in tudi zagovarja izraz talna voda (Geogr. vestnik, 1953, str. 229). Tudi Badjura pozna le talno vodo (Ljudska geogr., str. 215). Enako Kokole, Gams, Sifrer in Oblak Polde, liakovec pa rabi izraz podtalna voda (GV, 1952, str. 87). Malovrh uporablja več sinonimov, med njimi tudi izraz podtalnica (Geogr. obz., 1955/4, str. 19).

Slovenski pravopis pozna razen izraza „talna voda“ (str. 810) tudi še pridevniško obliko podtalen, -ina-o (str. 542), čeprav ne v zvezi z vodo. Pleteršnik navaja le talno vodo in drugih izrazov ne omenja.

Med geografi ee torej uporabljata, kakor smo spoznali, predvsem dva sinonimna izraza, talna voda in podtalna voda. V učbenikih je do druge vojne obveljal prvi termin, po vojni pa drugi (gl. ustrezne učbenike). V strokovni oziroma znanstveni literaturi pa je obratno, najprej se je uveljavila „podtalna voda“, kasneje „talna voda“.

V tehniški literaturi pa se uporabljata izraza talnica in podtalnica, zlasti med hidrologi, gradbeniki, agronomi in podobno. Ta dva izraza sta zašla v zadnjem času tudi med geografe (Malovrh, Gosar).

Sedaj imamo za talno vodo kar šest sinonimov: talna voda in podtalna voda, izdanja voda in nadanja voda ter talnica in podtalnica. Razen tega srečujemo kot sinonim tudi še podzemeljsko vodo, kar pa, kot vemo, pomensko ne ustreza, zato smo ta izraz že v začetku označili in ga prihranili za drug, širši pojem.

Ne mislim, da bi se morali sedaj odločiti zgolj za enega od teh izrazov, vse drugo pa zavreči. Nasprotno, prav je, da jih imamo več, saj to kaže le na bogastvo jezika.

Kljub temu pa menim, da bi bilo sedaj, ko smo vse te izraze zbrali, napak, ako jih ne bi tudi pretresli in si ogledali, kateri bolj ustrezajo po pomenu, kateri bolj jezikovno.

Najprej sta tu izraza nadanja voda in izdanja voda (Slov. pravopis ju ne pozna). Oba se v strokovni literaturi zelo malo uporabljata, saj ju poznamo domala le iz starejših del, pa tudi med ljudstvom, kolikor vem, nista posebno živa, oziroma se Uporabljata le v modificiranem pomenu. Z obema izrazoma skušajo, ako sein prav prisluhnili ljudski govorici, pravzaprav podčrtati bolj poreklo izvorov kot pa talno vodo samo. Morda bo kaj več o tem vedel povedati naš znani terenski imenoslovec R. Badjura.

Druga dva izraza sta talna voda in podtalna voda. Kateri je ustrežnejši? Menim, da je odgovor odvisen predvsem od tega, ali je kdo mnenja, da je voda v tleh ah pod tlemi. V prvem hipu se nam zdi jasno, da je voda v tleh, torej pravilno talna voda. Toda čim bolj razmišljamo, v kakšni zvezi vse se ta izraz (tla) danes uporablja, tem bolj smo v dvomu. „Tla“ se namreč uporabljajo v najrazličnejšem pomenu, bodisi v zgolj pedološkem, bodisi v širšem arealnem ali celo prostorskem pojmu. Prav zato sta izraza „v tleli“ in „pod tlemi“ pojmovno identična, razloček med njima je močno zabrisan.

Tla pomenijo včasih le površino oziroma površje. Na primer narisati tla — tloris, izravnati tla — planirati in podobno. In seveda vse, kar je spodaj, je pod tlemi. Saj govorimo tudi o podtalnem rovarjenju, o podtalnih organizacijah itd. Prav zato tudi tehniki, pedologi itd. govore o podtalni vodi, ker pojmujejo „tla“ v pedološkem smislu le kot zgornjo preperelinsko plast. S tega vidika je izraz podtalna voda tudi ustrezen. Saj vemo, da ta voda praviloma sploh ni v prsti temveč pod njo, v kameninski osnovi.

Mi geografi pa pojmujeemo „tla“ v prostorsko oziroma globinsko širšem smislu. Zato pravimo, da je voda v tleh, torej talna voda. Za „tla“ v pedološkem smislu uporabljamo namreč izraz prst. Bistvo je torej, da je voda v tleh, v kameninski osnovi (logicično bi torej rekli kameninska voda) ne pa da je pod preperelinsko plastjo, saj te ni povsod, na primer v aridnih področjih itd., čeprav je tam tudi talna voda.

Tudi Slovenski pravopis pozna le talno vodo. Prav tako govorimo le o talnem ledu.

Slednjič imamo še talnico in podtalnico, ki sta razširjeni predvsem v tehniški literaturi, so ju pa začeli uporabljati tudi že v geografskem tisku. V pojmovnem pogledu oba izraza mnogo premalo povesta. Talnica pomeni lahko marsikaj, ne le vodo, na primer talna črta — talnica, talna osnova — talnica, talna plast — talnica itd. Zdi se mi kar prav, da se ti dve

terminološki obliki v geografski literaturi doslej nista uveljavili.

V naši hidrografske terminologiji je potrebno prenesti še marsikateri izraz, na primer: vodni strmec — vodni padec — vodni tok — vodni tek — vodilna — tokava; bifurkacija — viličenje — raztočje — racvanje itd.

Nekaj teh izrazov je zbral tudi Badjura. Prav bi bilo, da to gradivo pretresemo in izberemo ustrezne izraze. Saj je marsikaj prav uporabno. Tako predlaga Badjura med gornjimi izrazi v (Ljudski geografiji, II. del, rokopis) za viličenje izraza raztočje (voda se razteka), kar bi kazalo prevzeti tudi v geografsko terminologijo.

D. R.

DROBNE NOVICE

SPORAZUM MI 1) ITALIJO IN JUGOSLAVIJO O RIBOLOVU

V Beogradu je bil podpisan dne 20. novembra 1958 že tretji sporazum med obema državama glede ribolova italijanskih ribičev v naših vodah.

Področji okoli Jakube in Palagruže sta še vedno v pogodbi, niso pa več predeli ob obali Z. Istre, ki so v prelovu. Poleg tega imamo tukaj že dve tovarni za predelavo rib, in bi morali naši ribiči pričeti loviti na odprtem morju, kajti že povečano število naših ladij komaj nalovi zadosti rib. Zato je pravilno, da smo Italijanom odstopili nekatera druga področja. To je predel okoli Budve, ki ga imajo za enega najbogatejših v jadranskem morju. Dogovorili smo se še o pristajanju v naših pristaniščih. Ko bodo ribiške ladje plule skozi naše vode, morajo imeti mreže zložene in zapečatene (podobno pogodbo imata tudi Danska in Anglija). Na koncu je še nekaj manjših sprememb glede plačevanja odškodnine.

AZBEST V JUGOSLAVIJI

V zadnjem času sta se produkcija in kvaliteta azbesta v Jugoslaviji močno izboljšali. S pravo predelavo smo pričeli šele po vojni. Leta 1957 je znašala proizvodnja 3500, leta 1958 že 6000 ton. To je možno zaradi povečane proizvodnje rude v novem rudniku pri Kosovski Mitrovici in Štipu ter v obeh starejših rudnikih pri Korlači in Kragujevcu.

NAFTA V ITALIJI

Za italijansko gospodarstvo je znano, da trpi zaradi pomanjkanja nafte. V padski nižini načrpajo nekaj nafte in v zadnjem času tudi še na Siciliji. Vsega je odločno premalo za kritje potreb. Zato je državna gospodarska politika taka, da sklepajo pogodbe v tujini in nafto uvažajo. Znana je italijanska pogodba s Perzijo. Tukaj bodo sami raziskovali okoli Kume in kupili 250/o nafte, ostalo pa bo dobila Perzija. V Libiji Italijani niso uspeli, verjetno zaradi vmešavanja Angležev. Pravice do raziskovalnih del so dobili še v Maroku, pogodbe pa pripravljajo tudi z Egiptom.

POLJSKA MORNARICA

Poljska bo do leta 1965 zgradila 600.000 ton trgovskega ladjevja. Tako bo celotna tonaža države prekoračila milijon ton. Seveda pa ladjedelnic ne gradijo samo za domače potrebe, ampak dobivajo 800/o naročil iz inozem-

stva, največ iz SZ, Brazilije, Indonezije in Egipta. Zato gradijo dva doka v Ščečinu, enega pa v Gdinji, medtem ko ima Gdansk kar 700/o vseh ladjedelnic. To bo omogočilo zgraditev velikega števila ladij v skupni tonaži 1,8 milijona ton v letih od 1961 do 1965.

PROIZVODNJA NAFTE

Strokovnjaki pravijo, da atomska energija še dolgo ne bo izpodrinila uporabe nafte kot pogonske sile. To zato, ker se načrti o njeni uporabi še prepočasi razvijajo. Poleg tega pa stalno narašča svetovna potreba po energiji in terja popolno izkoriščanje vseh razpoložljivih virov. Zato je poleg premoga in električne energije nafta še vedno najvažnejša in je produkcija lanske leto presegla 900 milijonov ton (400/o ZDA, 200/o JZ Azija, 170/o Venezuela, 110/o SSSR itd.). Z naravnim plinom vred pomeni to polovico potrošene energije v svetu. Ker se bo po ugotovitvah OZN čez 50 let potreba po energiji ogromno povečala (blizu petkrat), je pričakovati še povečano porabo nafte.

PROIZVODNJA POLIVINIL Klorida

Plastične mase smo pred vojno skoraj izključno uvažali (bakelit) in jih potem predelovali. Medtem je proizvodnja v svetu stalno naraščala. V ZDA so izdelali 2 kg polivinil klorida na osebo, v Nemčiji 1,2 kg, v Angliji 1 kg, v Jugoslaviji 0,15 kg itd. Po vojni smo takoj uvideli veliki pomien in vlogo te surovine in zgradili v Kaštel Bučurcu tovarno „Jugovinil“. izdeluje polivinil klorid. Približno tretjino smo ga izvozili, dokler se ni okoli leta 1955 izvoz zmanjšal zaradi konkurence v svetu. Države (Italija, Zapadna Nemčija, Anglija, CSR, Nizozemska) so ga več izdelale same. Poleg tega pa se pojavljajo še nove mase, kakor na primer polietilen, polistirol itd. Zato smo morali izvoz preusmeriti predvsem na vzhod (Poljska, Romunija, SZ, Finska, Burma, Sirija).

PROIZVODNJA KAVČUKA

Potrošnja kavčuka postaja vedno večja. Sintetični hitro izpodriva prirodnega. Tako je Z. Evropa leta 1957 porabila 800.000 ton te surovine in od te je bilo 200.000 ton sintetičnega kavčuka (skoraj vsega so uvozili). Nekaj malega sta ga napravili samo Anglija in Z. Nemčija. Da drugje niso delali sintetičnega, je razumljivo, saj je veliko držav dobivalo iz kolonij prirodnega, ki je bil cenejši. Danes je stvar drugačna. Vedno bolj gradijo tovarne za

predelavo sintetičnega kančuka iz premoga ali butadiena. Tako v Angliji (za 50.000 ton na leto), v nemškem Porurju (45.000 ton), v Italiji (30.000 ton), v Franciji (40.000 ton) in v Nizozemski. Kljub povečani proizvodnji sintetičnega

kančuka Z. Evropa še dolgo ne bo prehitela ZDA, ki porabijo 60% sintetičnega in 40% naravnega, Evropa pa porabi zaenkrat le 25% sintetičnega kavčuka.

Stane Košnik

KNJIŽEVNOST

DUŠAN SAVNIK — SVET NASPROTIJ,
DVAJSET DRŽAV LATINSKE AMERIKE

Podnaslov te izredno zanimive knjige pove, kateri del zemeljske oble, svet, tako poln kontrastov, obravnava dr. Savnik, naš znani novinar in komentator. To je tista Amerika, o kateri ima povprečni bralec časopisov pogosto kaj medle in cesto zgrešene predstave, kajti mnogo manj je znana kot Angloamerika na severu. Takoj lahko rečemo, da bo ta knjiga mnogo pripomogla, da se bo to popravilo, saj je tudi — kolikor vem — prva v našem jeziku, ki obravnava Latinsko Ameriko čisto zase. Nam Slovencem, ki imamo potopisno in deželoznansko slovstvo še dokaj slabo razvito, je zato posebej dragocena.

Za geografa, četudi ne pozna literature v tujih jezikih, seveda ne prinaša velikih odkritij. Profesor Ilešič je s svojo knjigo o Ameriki dal vsakemu možnost, da tudi Latinsko Ameriko kar dobro spozna. Toda navzlic temu mu bo Savnikovo delo zelo koristno in dobrodošlo dopolnilo. Kakor avtor sam pravi, so osnove za spoznavanje tega dela sveta lepo podane že pri Ilešiču in jih sam ne obravnava. Politično dogajanje v najnovejši dobi in pa njegovo zgodovinsko-sociološko ozadje sta temi Savnikovega pisanja. Obojega je v knjigi nanizane tako, da bo vsakdo, ki je knjigo prebral, precej lažje sledil dogodkom in jih bo tudi mnogo bolj razumel.

Ker je latinskoameriški ali iberoameriški svet — kakor tudi včasih pravimo — res svet zase, ga Savnik v prvem delu obravnava kot celoto. Predvsem osvetljuje in pojasnjuje nekatere bistvene probleme, ki tarejo Novi svet južno od reke Rio Grande del Norte: to je njegovo, po izvoru tako pestro prebivalstvo, gospodarsko, politično in kulturno dediščino kolonialne in imperialistične polkolonialne dobe, ki še ni povsem zamrla, kmečko vprašanje, začetno industrializacijo z vsemi njenimi porodnimi težavami in komplikacijami in vloga Latinske Amerike v sodobnem svetu nasploh. Za geografa je ta del knjige nemara najbolj zanimiv, četudi se ponekod nujno pojavljajo navedbe, ki jih pozna že iz Ilešičeve knjige.

Daljši, drugi del „Latinske Amerike“ nam predstavlja države in druga politično odvisna ozemlja. Splošne oznake so tu krajše, poudarek je na sodobnem političnem in gospodarskem dogajanju. Tu prav lepo vidimo, kako so tudi izven geografskega okolja kontrasti med posameznimi državami, pri večjih tudi v njihovem okviru samem, ponekod res velikanski. Med Argentino in Ekvadorjem ne leži samo nekaj tisoč kilometrov, marveč tudi nekaj stoletij. Povsod lepo izstopata velika vloga monokultur v gospodarstvu, predvsem v kmetijstvu, in odvisnost od svetovnega tržišča, kot obramba proti nestabilnosti pa krčeviti napor nemara vseh držav za močnejšo industrializacijo. V ozadju vsega pa stoji nekoliko oddaljeni, marsikje zakriti ter po večini

nezaželeni vpliv, ki ga ima veliki „colosso del norte“ Zedinjene države Amerike — in tudi še bolj prikriti vpliv kolosa z vzhoda, Sovjetske zveze. Južna Amerika vre v vrtincu modernizacije, sicer ne tako očitno kot Afrika, kjer je vrenje na nižjem nivoju. Tam, v Latinski Ameriki, se poleg močnih ostankov fevdalizma in še živega kapitalizma začenjajo že prav občutno uveljavljati delavska gibanja in socialistične težnje, vse to pa v okviru že skoraj tradicionalne politične nestabilnosti.

„Latinska Amerika“ je zaradi vsega tega zelo zanimivo branje. Napisana je živo in prepričljivo. Precejšnje število dobro izbranih fotografij, sočnost teksta samo povečuje. Drobne netočnosti ali pomanjkljivosti, ki so se vrinile tu in tam, bravcu prav nič ne zmanjšajo intelektualnega zadovoljstva, ko odloži prebrano knjigo.

Vladimir Kokole

VEDA ZAGORAC — ZDRAVKO PEČAR,
EGIPT — DEŽELA, LJUDSTVO IN REVOLUCIJA

Državna založba Slovenije,
Ljubljana 1958, strani 454.

Knjiga o Egiptu je med deželopisnimi deli, ki se zadnje čase pogosteje pojavljajo na našem knjižnem trgu, menda najbolj zajetna po obsegu. Večji del knjige je zgodovina modernega Egipta v zadnjih desetih letih, zlasti pa v petih letih po revoluciji in padcu monarhije. Uvodni del pa daje tudi pregled čez zgodovino Egipta vse od zore civilizacije do zadnje svetovne vojne. Cela poglavja v drugi polovici dajejo razmeroma zelo podroben prikaz izrabe naravnih osnov in pogojev doline Nila, opis gospodarskega stanja, socialnih in kulturnih razmer, delavskega gibanja in problemov industrializacije. Skratka, tudi geograf po ožjem zanimanju bo našel obilo gradiva, ki je zanj še posebej dragoceno. Bohinčeva knjiga o Nilu in deželi Egiptčanov mu bo za razumevanje naravnih lastnosti pokrajine ostala seveda še vedno nenadomestljiva osnova pri spoznavanju dežele ob Nilu.

Niso pa samo omenjena poglavja tista, ki seznanjajo bralca z značajem sodobnega Egipta. Ze med opisom drobnih političnih dogodkov v zadnjih letih je raztreseno zelo mnogo podatkov o gospodarskem položaju, o socialnih, kulturnih in drugih svojstvih dežele. V veliki meri pa vse to odseva že itak iz političnih dejstev samih. Komaj bi našli poglavje, ki bi ga tudi ožje zainteresiran bralec lahko prezrl.

Ne glede na to, da je knjiga zanimiva zlasti za geografa in zgodovinarja, je njen pomen tak, da spada v knjižnico vsakega inteligenta, pred vsem pa seveda v vsako šolsko knjižnico.

Vladimir Kokole

ANTON RAMOVŠ: '
GEOLOŠKI RAZVOJ SLOVENSKEGA OZEMLJA,
89 strani, 52 slik.
GEOLOŠKI IZLETI PO SLOVENIJI,
216 strani, 72 slik.

Obe broširani knjižici sta izšli v zbirki Mladi geolog (knjiga 1 in 2) pri Mladinski knjigi 1958.

Mladinska knjiga je začela izdajati zbirko Mladi geolog, ki je zanimiva za šolnike, posebej za geografje. V prvi, uvodni knjižici je mladi geolog A. Ramovš podal pregled geološkega razvoja slovenskega ozemlja. V njej pripoveduje, kateri skladi so se razvili v posameznih geoloških dobah od predkambrija do holocena, kje so in kakšni fosili po v njih. Številne fosile ponazarjajo slike, na koncu knjige pa je razpredelnica geoloških dob.

V drugi knjigi je opisanih 24 približno enodnevnih izletov. Iz seznama izletov se vidi urednikova težnja, da bi imel vsak važnejši predel Slovenije opisanih po nekaj izletov, da bi bili izleti geološko in turistično zanimivi in da bi bile opisane najvažnejše in najbolj tipične kamenine. Tako so opisani po en izlet v Julijske Alpe in Karavanke, dva z Gorenjske ravnine, največ, to je osem, iz predalpskega hribovja, nekaj iz Notranjske in Primorske, po eden iz Dolenjske in Kočenske, dva iz Pohorskega Podravja in po eden iz Slovenskih goric in z Goriškega. Opisovalci so mladi geologi, ki so teren navadno sami kartirali. Zato lahko beremo v knjigi najnovejše geološko znanje, ki ga je dalo povojno podrobno geološko kartiranje. Opisi so različni. Nekateri ostajajo pri navajanju, katere kamenine se pojavljajo ob poti, kateri fosili so značilni in kakšne so tektonske razmere, drugi, žal redkejši, pa BO zajeli opis širše in navedli, s kakšnimi pogoji so kamenine nastale, kako se je geološko razvijala vsa okolica in kako vpliva sestava tal na vodne, reliefne, pedološke razmere. Vsak izlet ponazarja geološka karta in te karte dajejo knjižici še posebno vrednost. Večinoma so bile že objavljene v strokovni geološki literaturi, ki pa je širši javnosti malo znana, starejše geološke karte pa niso več zanesljive, posebno ne za Dolenjsko in za peripanonski svet. Kako dobrodošlo je novo znanje o sestavi tal tudi samo glede poimenovanja skladov, kakor tudi nove geološke karte, ni treba posebej poudarjati.

Drugačno oceno pa moramo zapisati, če vrednotimo knjižico s pedagoških vidikov. Druga knjižica ima sicer značaj geološkega vodnika in torej ni njen namen, da bi jo čitali iz golega zanimanja za geologijo. Po naslovu sodeč pa sta obe knjižici namenjeni mladini. Močno pa dvomim, da ju bo mladina lahko s pridom in z veseljem uporabljala. Vse preveč ima golega naštevanja geoloških podatkov in vse premalo življenja. Kdor ne pozna geološke sistematike in problematike od prej, mu knjižici najbrže ne bosta vzbudili veselja do geologije in marsikaj tudi razumel ne bo, ker niso pojasnjene številne tujke, ne način nastanka in drugo, kar mladega bralca najbolj zanima, kar mu vzbuja vedoželjnost, razmišljanje in začudenje. Da vse to spremlja mladinevo spoznavanje prirode in znanja v splošnem, so opisovalci izletov preveč pozabili. Treba pa je priznati, da bi pisci ob takih zahtevah in v istem obsegu lahko posredovali mnogo manj geološkega znanja.

Taki, kot sta, bosta knjižici najbolj služili učnemu osebj, pa še to bo pri čitanju posegalo po prirodoslovnem

slovarju, ki ga že tako dolgo napovedujejo in še vedno ni izšel.

Na koncu še nekaj, kar pa ne spada k oceni obeh knjig. Na izletih rabijo šolniki in mladina vsestranske opise poti, geološke, geomorfološke, vodne, pedološke pa opombe o zavisnosti izkoriščanja tal od naravnih pogojev, o naseljih in človeku. Seveda bi taki splošni opisi bili obsežni, čeprav bi zajeli le malo izletov. Toda čeprav bi obsegali le nekaj tradicionalnih šolskih izletov, sem prepričan, da bi naleteli na topel sprejem. Večja mesta, kot so na primer Ljubljana, iz opisa ne bi smela biti izvzeta.

Ivan Gams.

GEOGRAFSKI ZBORNIK V.

Dela Inštituta za geografijo SAZU.

Založila Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1959. 273 strani.

Vsebina:

- A. Melik, Nova geografska dognanja na Trnovskem gozdu;
- M. Šifrer, Obseg pleistocenske poledenitve na Notranjem Snežniku;
- D. Meze, Pozeba oljke v Primorju leta 1956;
- B. Kert, Geomorfologija severozahodnih Slovenskih goric;
- B. Belec, H geomorfologiji Slovenskih in Medjimurskih goric;
- I. Gams, Geomorfologija in izraba tal v Pomurju;
- S. Polajnar, Morfološki razvoj v Podravju.

Peta številka Geografskega zbornika dopolnjuje geografsko znanje o Sloveniji predvsem glede obsega pleistocenske poledenitve in glede neogenega in kvartarnega razvoja reliefa v nizkem Podravju. S sledovi pleistocenske poledenitve se ukvarjata A. Melik in M. Šifrer. Prvi je dokazal obstoj pleistocenskega ledenika na Goljaki (Trnovski gozd), drugi pa je s podrobnim raziskovanjem ugotovil znatno večji obseg poledenitve na Notranjem Snežniku kot je bilo doslej znano v literaturi. B. Kert, B. Belec, I. Gams in S. Polajnar objavljajo rezultate podrobnega raziskovanja nivojev, teras in ostalih sledov v razvoju reliefa v nizkem Podravju. Rezultati so posebej zanimivi, če jih skušamo med sabo primerjati in si ustvariti podobo o razvoju reliefa v Vzhodni Sloveniji. Študija D. Mezeta o Oljki leta 1956 spada v okvir tistega dela Inštituta za geografijo SAZU, ki je posvečeno raziskovanju učinkov elementarnih nevarnosti na pokrajino in gospodarstvo.

V vsaki od gornjih razprav, ki jih odlikuje bogata dokumentacija, je toliko za splošno geografijo važnih ugotovitev, da si je res vredno ogledati to številko Geografskega zbornika. To velja posebej za geografje iz pokrajine, ki se jih tičejo gornje razprave.

•ZIOJIT⁷

lg-

IZŠLO JE:

GEOGRAFSKI VESTNIK XXIX—XXX, 1957—1958, izdalo Geografsko društvo Slovenije v Ljubljani, založila Državna založba Slovenije. 254 strani. Cena 500.— dinarjev. Naroča se pri Državni založbi.

Razprave: C. Malovrh, O metodi geomorfološke analize gorate pokrajine z vidika ekonomske, posebej agrarne geografije. A. Melik, Geografski problemi Slovenskega Primorja. S. Ilešič, Problemi geografske rajonizacije ob primeru Slovenije. D. Furlan, Razporedba padavin v Jugo-

slaviji kot odsev „monsunskega“ stnivanja v Evropi. Razgledi: XVII. mednarodni geografski kongres v Riu de Janeiru, Mednarodni kolokvij o agrarni geografiji v Nancyju, Geografija in regionalno planiranje. Geografija na Poljskem. Književnost. Domača kronika.

Anton Melik, POSAVSKA SLOVENIJA. Izdala Slovenska matica v Ljubljani 1959. 595 strani, 196 ilustracij med tekstem, tri karte v prilogi.

Stankovič? Siniša, OHFTIDSKO JEZERO I NJEGOV 21VI SVET. Skopje 1957, str. 378. Izdavaško podjetje Kultura, Skopje.

Dr. ing. Franc Jenko, HIDROGEOLOGIJA IN VODNO GOSPODARSTVO KRASA. — Državna založba Slovenije, Ljubljana 1959. 237 strani.

DRUŠTVENE VESTI

TEČAJ ZA IZDELAVO GEOGRAFSKIH UČIL V KRANJU

Kranjska podružnica GDS je s pomočjo Okrajnega sveta za šolstvo organizirala v zimskih semestrskih počitnicah seminar za izdelavo geografskih učil. Bil je nekakšna skrajšana ponovitev podobnega tečaja, ki je bil v Ljubljani v zimskih počitnicah leta 1957.

Tečaja v Kranju se je udeležilo 25 učiteljev in profesorjev, ki poučujejo geografijo na Gorenjskem. Izdatki za tečaj so bili planirani v proračunu Okrajnega sveta za šolstvo, ki je krilo stroške. Povečini so bili udeleženci člani naše podružnice, nekaj pa je bilo med njimi tudi osnovnošolskih učiteljev.

Teoretični del tečaja je obsegal tri predavanja, ki jih je pripravil tov. prof. France Planina. Prvo predavanje je bilo posvečeno merilu in vsebini zemljevidov, drugo pa izdelavi tiskanih zemljevidov. Prvo predavanje je bilo ponazorjeno s številnimi zemljevidi, ki jih je deloma posodil tov. prof. Planina, deloma pa tov. prof. Rakovčeva, ki je vsa tri predavanja tudi tolmačila.

Drugo predavanje je bilo ilustrirano s serijo odtisov ročnega zemljevida Jugoslavije v vseh petnajstih različnih listih, in še vrsto listov, ki prikazujejo, kako se karta izpopolnjuje s posameznimi odtisom.

Podrobno vsebino teh dveh predavanj je opisal že tov. Fr. Mazi v svojem poročilu o ljubljanskem tečaju v Geografskem obzorniku (letnik 1957, str. 55 in 56).

Tretje predavanje prof. Planine o rabi geografske karte in dragih geografskih učil v šoli je bilo tečajnikom še najbolj všeč, ker jim v največji meri koristi pri vsakdanjem delu v razredu. Čeprav je bilo predavanje deloma že objavljeno v Geografskem obzorniku, so želeli, da se predavanje razmnoži in razpošlje na vse šole.

Okrajno Tajništvo sveta za šolstvo je to željo upoštevalo in oskrbelo, da se je predavanje razmnožilo, in ga sedaj imajo vse šole na Gorenjskem.

Po predavanjih je sledila diskusija.

Praktični del tečaja je vodil tov. Adalbert Potočnik, strokovni sodelavec zemljepisnega muzeja v Ljubljani. Tečajniki so izdelali relief Šmarjetne gore in Jošta ter kranjske okolice. Prejeli so kopijo matrice izohips v merilu 1 : 10.000. Po uvodnih navodih in pod strokovnim nadzorstvom so se lotili izdelovanja reliefov.

Vnema pri delu je bila zelo velika, da se je delo potegnilo pozno v noč.

V naslednjih dneh so z delom nadaljevali, in ko je bil relief v osnovi izdelan, so ga prevlekli z mavcem, prebar-

vali, vrisali vanj tekoče vode in ga do kraja izdelali. Ker je bil relief razmeroma velik, je bilo z njim obilo dela.

Zvečer je tov. prof. Rakovčeva posredovala tečajnikom vtise in rezultate zveznega geografskega kongresa v Črni pori in s pomočjo episkopov prikazala vsaj deloma črnogorsko pokrajino, kakršno smo videli na kongresni ekskurziji po Črni gori.

Okrajno tajništvo sveta za šolstvo je tov. načelnici naše podružnice posodilo zbirko barvnih diapozitivov, ki jih je odkupilo od tov. Slavka Smoleja z Jesenic. Ti izredno lepi diapozitivi, ki prikazujejo slovenski alpski svet in njihovo floro, je tov. prof. Rakovčeva ob ustreznem komentarju pokazala tečajnikom.

Tečaj je bil v Dijaškem domu na Zlatem polju. Zelo ugodno je bilo, da so bili delavnica, prehrana in prenočišče v isti stavbi. Tako je šlo delo hitreje od rok in nismo izgubljali časa za nepotrebna pota. Priznanje in zahvala gre upravniku Dijaškega doma, tov. Klojčniku, ki nas je prostovoljno prevzel v oskrbo in nam pomagal, da je tečaj lepo potekal.

Tečaj je pripravila in vodila tov. prof. Rakovčeva. Udeleženci so bili s seminarjem zelo zadovoljni. Vsak je vzel izgotovljen relief s isebom na svojo šolo. Domala vsi pa smo delali načrte, kako bomo na posameznih šolah napravili reliefne zemljevide svojih šolskih okolišev.

Slava Rakovec

POROČILO GEOGRAFSKEGA KROŽKA NA CELJSKI GIMNAZIJI

A.

Na celjski gimnaziji je bil v šolskem letu 1957/58 ustanovljen geografski krožek. V letošnjem šolskem letu je krožek razširil svoj stalni krog poslušalcev in predavateljev in poglobil delo. Člani so se sestajali ob sobotah ob 6. uri zjutraj v fizikalnici. Ze v začetku šolskega leta je bil izvoljen dijaški odbor geografskega krožka, ki je vodil — med daljšo odsotnostjo poverjenika — delo samostojno, porčrtvovalno in uspešno. Odbor so sestavljali:

Testen Peter, 3 d, predsednik,

Logar Marjeta, 3. d, tajnica,

Podpečan Danijel, 3. d, kinooperater,

Šifer Pavel, 3. d, referent za propagando.

6.

Predavatelji so svoja predavanja ilustrirali s slikami, diafilmi in enkrat tudi z zvočnimi filmi. V letošnjem šolskem letu so se vrstila naslednja predavanja:

18. X. 1958:

„Francija“, Jonko Jože, 3. d

„Mesta severne Italije“, Kuzman Drago, 3. d

25. X. 1958:

„Zgodovina in gospodarstvo Iraka“, Testen Peter, 3. d

„Revolucija v Iraku“, Senegačnik Boris, 3. d

8. XI. 1958:

„Zanimivosti iz dela OZN“, Podpečan Dani, 3. d in

Salaj Bogdan, 1. g (trije zvočni filmi)

15. XI. 1958:

„Zgodovina osvajanja Indije“, Oštir Angela, 3. a

„Indija“ (dva diafilma), Jakhel Milan, 3. d

22. XI. 1958:

„Osvajanje Himalaje“, Tkalič Herman, 3. d

„Osvajanje Mont Everesta“, Ros Vitko, 3. d

„Tibet v slikah“, Kuzman Drago, 3. d

6. XII. 1958:

„Kolonialno osvajanje Kitajske“, Jug Ludvik, 3. a

„Pomorske operacije v drugi svetovni vojni“,

Senegačnik Boris, 3. d

13. XII. 1958:

„Kitajska“ (s tremi diafilmi), Volavšek Peter, Zakeršnik

Franc in Testen Peter, vsi iz 3. d

20. XII. 1958:

„Vtisi iz potovanja po severni in severozahodni Evropi“,

Kovač Milan, 4. c

27. XII. 1958:

„Vtisi iz Kitajske“, Krušič Marjan, bivši dijak celjske gimnazije

10. I. 1959:

„Geografski zapiski iz potovanja po Evropi“, profesor Kores Jože

17. I. 1959:

„Zgodovinski razvoj Pariza“, Roš Vitko, 3. d

14. II. 1959:

„Salzburški festival in Salzburg“, Omerza Olga, 3. d

„Obisk v avstrijskih mestih“, Rozman Jana, 3. d

28. II. 1959:

„Japonska“, Rrglez Franc, 3. d (z diafilmom)

„Napad na Pearl Harbour“, Kuzman Drago, 3. d

6. V. 1959:

„Dunaj“, profesor Šile Nika

21. V. 1959:

„Obramba malih držav v primeru atomskega napada“,

Senegačnik Boris, 3. d

C.

Načrti za bodočnost:

Za prihodnje šolsko leto bomo delo krožka razširili na vse razrede. Da bi poživili zanimanje za krožek si bomo izposojali barvne diafilme iz Zagreba. V jeseni in spomladi pa nameravamo prirediti vsaj po eno geografsko

ekskurzijo. Letos so bili vsi predavatelji krožka nagrajeni z brezplačnim izletom na Kopitnik pri Zidanem mostu. Zal nam za ekskurzije manjkajo denarna sredstva.

Celje, dne 24. junija 1959.

Poverjenik geografskega krožka:

Prof. Knez-Štrbenc Zvezdana

OBVESTILO O NOVOMEŠKEM SEMINARJU

Geografsko društvo Slovenije bo priredilo za svoje člane petdnevni seminar v Novem mestu od 26. do 30. junija 1960, namesto tradicionalnega kongresa slovenskih geografov. Njegov namen bo predvsem približe spoznati Dolenjsko in Belo krajino ter spoznavanje metod lokalno geografskega raziskovanja.

Delovni program predvideva predavanja, ogled Novega mesta, terensko proučevanje in dvodnevno ekskurzijo po Dolenjski in Beli krajini.

Predavanja bodo posvečena Dolenjski in Beli krajini, posebno Krški in Belokranjski kotlini, novjšim dosežkom geografske znanosti in metodiki geografskega pouka v reformirani šoli.

Spoznavanje raziskovalnih metod bo povezano s proučevanjem posameznih krajev, kamor bodo šli izletniki v skupinah pod strokovnim vodstvom v tiste gozdove, kjer bodo prehodno geografsko raziskali problematiko krajev.

Predvidena pot za avtobusno ekskurzijo: Novo mesto — Metlika — Črnomelj — Amlešiči — Vinica — Stari trg ob Kolpi — Kočevje — Rog — Novo mesto. Novo mosto — Žužemberk — Dobrnič — Trebnje — Mokronog — Krško — Brežice — Kostanjevica — Novo mesto.

Za bivanje bo preskrbljeno v internatu v Šmihelu pri Novem mestu. Stroški za udeležbo so predvideni na 5000.— do 7000.— dinarjev.

Pripravljalni odbor si pridržuje pravico, da gornji potek v podrobnem spremeni.

Vabilo za dokončno prijavo Imrno razpisali pozimi. Vsem, ki se nameravajo seminarja udeležiti, svetujemo, da zaprosijo za subvencijo ustrezne organe (občinske oziroma okrajne ljudske odbore oziroma sindikalne ali druge organizacije) še pred sestavo proračuna za leto 1960, tako da bodo lahko deležni subvencije za udeležbo na seminarju.

Člane GDS vabimo, da do 1. januarja 1960 prijavijo referate za seminar. Posebej so zaželeni referati o napredku geografske znanosti. Referat sme trajati največ dvajset minut.

Prva številka Geografskega obzornika v letu 1960 bo namenjena Dolenjski in Beli krajini. Vabimo k sodelovanju z ustreznimi prispevki.

V Ljubljani, 20. maja 1959.

Geografsko društvo Slovenije

Pripravljalni odbor

za novomeški seminar

TRGOVSKO PODJETJE

JADRAN

CELJE — STANETOVA 13

Nudi iz svojih zalog cenjenim odjemalcem
više vrste oljnatih in suhih barv, firnežev,
razredčil, slikarske in pleskarske potreb-
ščine in vsa pralna sredstva po znatno zni-
žanih cenah.

POSTREŽBA STROKOVNA IN SOLIDNA!

O

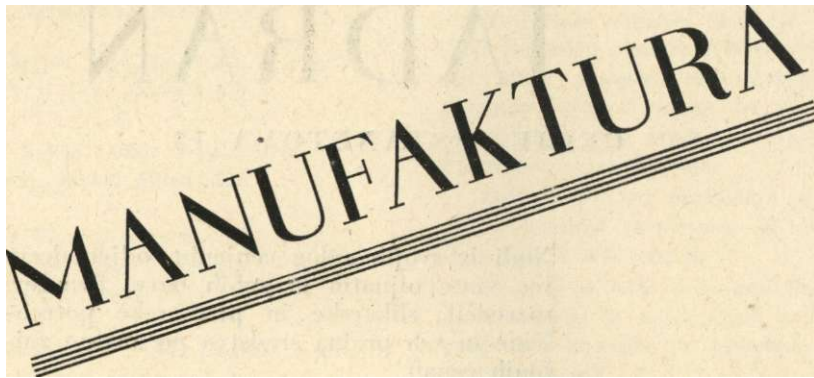
PREPRIČAJTE SE!

SE PRIPOROČAMO!

Naš vrt"

LJUBLJANA, VOŠNJAK;OVA 4

NUDIMO VAM JUŽNO IN DOMAČE SADJE
PO NAJNIŽJIH CENAH



Celje, Cankarjeva ulica 1

VAS POSTREŽE Z VSAKOVRSNIM
ŠPORTNIM IN MODNIM RLAGOM,
RAZNO KONFEKCIJO,
TRIKOTAŽO TER NOGAVICAMI

O

OGLEJTE SI BREZOBVEZNO NAŠO BOGATO IZBIRO!

P O D J E T J E

„Kreda“ Srpenica

i

p r o i z v a j a

mleto gorsko kreda in vse vrste steklenih kitov

S e p r i p o r o č a m o !

Elektrotehnično podjetje

99 **ELEKTROTEHNA**

L J U B L J A N A

Uprava: Parmova 33, telefon 30-092, 31-289

Direktor: telefon 32-482

Prodajni oddelek: Kotnikova 12, telefon 30-706, 30-376

Skladišče: Smartinska cesta 152, telefon 32-131, 30-241

Detajlistična trgovina: Titova oesta 23, telefon 21-533

VAM NUDI ves elektrotehnični material domače in inozemske proizvodnje, elektroinstalacijski material, transformatorje, motorje, žarnice itd.

Skladišče vseh proizvodov tovarne kablov „Moša Pijade“, Svetozarevo.

Poshižite se nakupa pri nas, nudimo širok asortiment vseh navedenih proizvodov po konkurenčnih cenah.

»ASTRA«

VELETRGOVINA Z USNJEM, GUMO IN TEHNIČNIM TEKSTILOM

NASLOV: LJUBLJANA, BEŽIGRAD štev. 6

„ASTRA“, specializirano trgovsko podjetje z usnjem, gumijem, plastičnimi masami, čevljar-skimi, sedlarskimi, tapetniškimi potrebščinami in orodjem, tehničnim tekstilom in zaščitnimi sred-stvi Vas postreže iz svojih sortiranih zalog vedno po najnižjih konkurenčnih cenah.

Rudniki, tovarne, obrtna podjetja, trgovska pod-jetja, transportna podjetja, mlinska podjetja, gra-dilišča in ustanove, prepričajte se o solidni postrežbi in najnižjih cenah veletrgovine „ASTRA“

Vsa naročila: osebna ,pisma ali preko naših potnikov izvršujemo solidno in hitro. Pri naro-čilih tehničnega materiala Vas postrežemo tudi s strokovnimi nasveti.

S
L
O
V
E
N
I
J
A
L
E
S

SLOVENIJALEs opremlja: hotele, restavracije, kavarne, gledališča, kinodvorane, laboratorije, kli-nike, ladje, poslovne in reprezentančne prostore, trgovske hiše itd.

SLOVENIJALEs izvaža: mehak rezan les vseh vrst in dimenzij, bukov in hrastov rezan les, ka-kor tudi rezan les drugih listavcev, doge in sode, celulozni les, železniške prage, drva za kurjavo, lesno oglje, zaboje vseh vrst, parkete, furnirje, rezane in panel plošče, lesovinske plošče, obešal-nike in drugo galanterijsko blago, kopita, igračke, taninske ekstrakte, lesno moko, športne rekvizite : smuči, vodne smuči, badminton rekete, moderno in stilno pohištvo (v garniturah ali posameznih kosih), — stole razne konstrukcije in izdelave, drobno pohištvo, montažne hiše in barake.

SLOVENIJALEs izvaža v naslednje države:

Anglijo, Avstrijo, Belgijo, Češkoslovaško, Dansko, Francijo, Grčijo, Italijo, Luksemburg, Madžarsko, Malto, Holandijo, Norveško, Švedsko, Švico, Turčijo, Zahodno in Vzhodno Nemčijo, ZDA, Argentino, Kanado, Venezuelo, Egipt, Maroko, Tunis, Južno in Vzhodno Afriko, Burmo, Ciper, Indijo, Irak, Izrael, Jordan, Libanon, Pakistan, Kenijo, Avstralijo, Novo Zelandijo itd.

L J U B L J A N A

PRODAJALNE: LJUBLJANA, CELJE, ZAGREBEOGRAD

SLOVENIJA- ŽIVI NO PROMET

izvoz živine, mesa
in mesnih izdelkov

LJUBLJANA, DALMATINOVA 1

P O B 222. Telefon 20-905 in 22-212

Geografi!

Sodelujte in vključujte se v Počitniško zvezo.

*Pomagajte mladini zlasti pri izfiiri
in izvedfti izletov in potovanj.*

*Pomagajte ji pri spoznavanju naše
domovine in našiti, delovniŕi l j u d i .*

Državni zavarovalni zavod

DIREKCIJA ZA LJUDSKO REPUBLIKO SLOVENIJO V LJUBLJANI

V

PREDAJTE SE UŽITKOM, KI VAM JIH
NUDIJO IZLETI, POTOVANJA
IN EKSKURZIJE!
NA OPREZNOST NIKAR NE POZABITE —
RIZIKO PA PREDAJTE ZAVAROVANJU!

A

ZOPER NEZGODE, ZA PRIMER SMRTI IN DOŽIVETJA ZAVARUJE

Državni zavarovalni zavod „DOZ“

ZASTOPNIKI V VSPH VEČJIH KRAJIH

Telefon: 39-121